

BİRİNCİ OĞUZ MUHACERETİ ESNASINDA ANADOLU TÜRKMENLERİNİN MERKEZİ AHLAT VE MALAZGİRT SAVAŞI'NA NEDEN OLAN TÜRKMEN AKINLARI

Kemal TAŞCI

Dr. Öğr Üyesi; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı
ktasci@erzincan.edu.tr

Özet

Malazgirt Savaşı, Türklerin Anadolu'yu fethinin sağlayan bir süreç sonucunda gerçekleşmiş bir meydan muharebesidir. Selçuklu Devleti kurulmadan önce Anadolu'ya gelmeye başlayan Türkmenler (Müslüman Oğuzlar), Selçuklu Devleti kurulduktan sonra özellikle Selçuklu sultan ve devlet adamları tarafından İran'dan Anadolu'ya yönlendirildiler. Zamanla birlikte Türkmenlerin Anadolu'da Bizans İmparatorluğu'na karşı düzenledikleri Anadolu seferleri sonucunda zenginleşmelerine Anadolu Türkmenleri için adeta bir cazibe merkezi haline geldi. Sultan Tuğrul Bey döneminde Ahlat'a yerleşen Türkmenler Sultan Alp Arslan döneminde Selçuklu Devleti'nden aldıkları destekle beraber Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu hakimiyetini bitirme noktasına getirdiler. Ahlat'ı askeri bir üs haline getiren Türkmenlerin Anadolu seferleri Bizans İmparatorluğu'ndan sivil idareden askeri idareye geçişi ve İmparator Romanos IV. Diogenes'in Türkmenleri Anadolu'dan uzaklaştırmak için 1071 yılında sefere çıkmasına neden oldu. Bu sefer sonucunda 26 Ağustos 1071 tarihinde Ahlat-Malazgirt arasında vuku bulan Malazgirt Savaşı'nda zafere ulaşan Selçuklu Devleti ve Türkmenlerin Anadolu'yu fethetmeleri için artık bir engel kalmamıştı. Bu yazıda Türkmenlerin Selçuklu devlet adamları tarafından Anadolu'ya yönlendirilmeleri, Türkmenlerin Anadolu seferleri, Anadolu'nun fetih aşamaları ve Malazgirt savaşının süreci incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Bizans İmparatorluğu, Ahlat, Türkmenler, Malazgirt Savaşı.

Abstract

The Battle of Manzikert is a field battle that took place as a result of a process that enabled the Turks to conquer Anatolia. Turkmens (Muslim Oghuzes), who started to come to Anatolia before the establishment of the Seljukid state, were directed to Anatolia from Iran, especially by the Seljukid sultans and statesmen, after the Seljukid State was established. Over time, Anatolia became a center of attraction for Turkmens, as they enriched themselves as a result of the Anatolian expeditions, they organized against the Byzantine Empire in Anatolia. Turkmens, who settled in Ahlat during the reign of Sultan Tugrul Bey, brought the Byzantine Empire's domination of Anatolia to the point of ending with the support they received from the Seljukid State during the reign of Sultan Alp Arslan. The Anatolian expeditions of the Turkmens, who made Ahlat a military base, the transition from the Byzantine Empire to the civil administration and the Emperor Romanos IV. Diogenes. He caused Diogenes to go on an expedition in 1071 to drive the Turkmens away from Anatolia. As a result of this expedition, there was no longer any obstacle for the Seljukid State and the Turkmens to conquer Anatolia in the Battle of Manzikert, which took place between Khelet-Manzikert on August 26, 1071. In this article, the orientation of the Turkmens to Anatolia by the Seljukid statesmen, the Anatolian campaigns of the Turkmen, the stages of the conquest of Anatolia and the process of the Battle of Manzikert were examined.

Keywords: Seljukids, Turkmens, Byzantine Empire, Khelet, Battle of Manzikert.

Giriş

Selçuklular, 960 yılı civarında Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrılarak Seyhun Nehri (Amuderya) kenarında ve Müslümanlar ile geleneksel Türk dinine bağlı olan Oğuzların sınırında yer alan Cend şehrine gelip burada kendilerine din olarak İslâmiyet'i seçmeye karar verdiklerinde sadece Türk tarihi için değil aynı zamanda İslâm tarihi ve dünya tarihi için de önemli bir miladı gerçekleştirdiler. Maveraü'n-Nehr, Horasan, Harezmi, Taberistan, Sistan, Kirman, Irak, Azerbaycan, Kafkasya, Diyâr-ı Rûm (Anadolu), Bilâdü's-Şâm (Suriye) ve Beyne'l-Nehreyn (Mezopotamya)'in kuzeyi olan el-Cezire ve güneyi Sevad bölgelerine de hâkim olacak olan Selçuklular, adeta dünya tarihinin

Selçuklu merkezli yazılmasına sebep oldukları gibi Ortaçağ Tarihinin en önemli meselelerinden biri olan Haçlı Seferlerinin de asıl sebebini teşkil ettiler. Bu nedenle Ortaçağ Orta Doğu ve Yakın Doğu tarihinin merkezini oluşturan Selçuklu tarihi, dünya tarihçiliğinin de en önemli meselesi haline gelmiştir.

Horasan, Irak, Kirman, Suriye-Filistin ve Türkiye’de Selçuklu hanedan mensupları tarafından kurulan ve idare edilen Selçuklu Devletleri ve meliklikleri mevcut iken Şiraz’da Fars Atabeyleri Salgurlular, Tebriz’de Azerbaycan Atabeyleri İldenizliler, Merağa’da Aksungurlular (Ahmedîliler), Erbil’de Beyteğînliler, Dimaşk (Şam)’da Tuğteğînliler (Börîler), Musul, Haleb, Dimaşk, Sincar, Ceziret-i İbn Ömer (Cizre), Nusaybin ve Akr’da Zengîler, Nahcivan bölgesinde Erran Atabeyleri ve Yezd’de Yezd Atabeyleri olmak üzere atabeylikler, Selçuklu devlet geleneğinin devamı olan Harezm’de Ânûşteğînli Hârezmşâhlılar, Mısır ve Suriye’de Eyyûbîler ve tarihte Türk adını ikinci olarak kullanan Memlûklüler (ed-Devletü’-Türkiyye, Kölemenler), Malazgirt Savaşı sonrasında Doğu Anadolu’da Selçuklu Türkmen beylikleri ve Moğol istilası sonrası Türkiye’nin kuzey, batı ve güney şehirlerinde teşekkül eden Anadolu Selçuklu Beylikleri, Selçuklu tarihini teşkil eden hanedan ya da idarelerdir. Bu itibarla, adı geçen bölgeler haricinde Maverâu’n-Nehr’e hâkim olan Karahanlılar ve Afganistan, Pakistan ve Kuzey Hindistan’a hâkim olan Gaznelilerin de Selçuklu tâbiyetini tanınması nedeniyle bu bölgelerin tarihi de Selçuklu tarihi ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca Bağdat merkezli Abbâsî Hilâfeti, Kahire merkezli Mısır’daki Fâtımî Hilâfeti, Orta Doğu’daki Haçlı Devletleri ve İstanbul, İznik ve Trabzon’daki Bizans İmparatorluğu’nun siyasî ve askerî tarihleri de Selçuklu tarihinin doğrudan meselesidir.

Müslüman Oğuzlarının/Türkmenlerin Maverâu’n-Nehr, Horasan, Irak, Azerbaycan, Suriye, el-Cezire ve Anadolu’ya Göçleri

Selçuklular, yukarıda sayılan hanedan, devlet ve beyliklere hep bünyesinde barındırdığı Türkmenler sayesinde hâkim olmuş ve

devamlılığını bu sayede sürdürmüştür. Türkmen kelimesi köken bilimi açısından bir çok yorum ve kanaate konu olsa da esas itibariyle ıstılahî olarak İslâmiyet'i tercih ederek Müslüman olmuş iman sahibi Oğuzlar için kullanılan bir kelimedir. Takriben 960 yılında göç ettikleri Cend bölgesine geldikten ve İslâmiyet'e girmeye karar verdikten sonra Selçuklular tarafından temsil edilen Türkmenler, başlangıçta Maverâü'n-Nehr ve Horasan bölgelerine hâkim olan Sâ mânîlerin tarafında devletler arası mücadeleye müdahil olmaya başladılar. Özellikle kullandıkları ok ve yaylar sayesinde zamanla birlikte Müslüman idarecilerin dikkatini çeken Türkmenler, önce Sâ mânî Emîrliği daha sonra ise Sâ mânîlerin vârisi olan ve Horasan'ı ele geçiren Sâ mânîlerin Gazne valileri olan Yemînîler (Gazneliler, Âli Sebük Tegîn)'in ordularında yer almaya başladılar. Özellikle Gazne sultanı Yemînü'd-Devle Mahmûd'un meşhur Hindistan seferlerine iştirak eden Türkmenler, kullandıkları oklar sayesinde Gaznelilerin Kuzey Hindistan'daki müstahkem kaleleri fethetmelerine yardımcı oldular.

Selçukluların liderliğini yaptıkları Türkmenlerin yaşam tarzları ve savaşçılık özelliklerinden dolayı daima İran ve Irak sahsındaki mahallî idareciler tarafından istenmeyen unsur olarak tanımlanmaları, Türkmenlerin yayılım sahasının değişmesine neden oldu. Türkmenleri Oğuz Yabgu Devleti'nden ayırarak Cend'e getiren Selçuk Bey döneminde Mikailoğulları, Yabgulular (Nâvekiyye Türkmenleri, Irak Oğuzları) ve Mûsâ Yabgu'ya bağlı olan Türkmenler olmak üzere farklı şubelere bölünmüşlerdi. Bu durum Selçukluların bir bütün halinde hareket etmelerine engel teşkil etmekte ve düşmanları tarafından tehdit edilmelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle Maverâü'n-Nehr'e hâkim olan Karahanlılar ve Horasan'a hâkim olan Gazneliler arasında yapılan bir antlaşma ile Türkmenlerin cezalandırılması konusu zaruret haline geldi. Selçuk Bey'in oğlu ve Horasan'daki Türkmenlerin başbuğu olan Arslan Yabgu'nun 1125 yılında Gazneli Mahmûd tarafından tevkif edilerek Hindistan'daki müstahkem Kalincar Kalesi'ne hapsedilmesi

Türkmenlerin Horasan'dan çıkarak batıdaki Azerbaycan bölgelerine gelmelerine sebep oldu.¹

Arslan Yabgu'nun tutuklanmasından önce Cend hâkimi Şâhmelik ve Karahanlılar tarafından sıkıştırılan Selçuk Bey'in torunları olan Çağrı Bey ve Tuğrul Bey tarafından idare edilen Mikailoğulları Anadolu sınırlarında görülmüştü. Karahanlıların baskısı nedeniyle Çağrı Bey 1018 yılında yanındaki Türkmenler ile beraber Doğu Anadolu'da Van Gölü'nün doğu ve güney bölgesini oluşturan Vaspuragan bölgesine hâkim olan Ermeni Ardzuruni Derebeyliği'ne saldırarak önemli ölçüde ganimet elde ederek geri dönmüştü. Bu sefer Selçukluların ileride devlet kurduktan sonra genişleme alanları içinde Anadolu'nun da yer almasının en önemli sebebidir.² Maverâü'n-Nehr ve Horasan bölgelerinde istenmeyen Türkmenlerin

---

¹ İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil Fî't-Târîh*, VIII, trc. Ahmet Ağırakça - Abdülkerim Özeydin, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2008, s. 6; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2005, s. 90; Faruk Sümer, "Oğuzlar", *DİA*, 33, İstanbul 2007, s. 328; Faruk Sümer, "Selçuklular", *DİA*, 36, İstanbul 2009, s. 366; Abdülkerim Özeydin, "İbnü'l-Esîr'e Göre Selçuklular'ın Tarih Sahnesine Çıkışları", *Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 188.

² Urfalı Mateos (1144), *Vekayi-Nâme (952-1136)*, trc. Hrant D. Andreasyan, not. trc. Mükrimin Halil Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 48; Smbat Sparapet, *Chronicle*, trc. Robert Gregory Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2005, s. 12; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, nşr. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 31; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 89; İbrahim Kafesoğlu, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihî Ehemmiyeti", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 268-269; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi, I, (Taç Çağları'ndan Osmanlı İmparatorluğuna Değın ve Ekleme 1534 - 1921 Yılları Kronojisi)*, Işıl Matbaası, İstanbul 1953, s. 309; Rene Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, trc. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 539; Karabet L. Astarçıyan, *Târîhü'l-Ümmetü'l-Ermeniyye*, Matbaatü'l-İttihadi'l-Cedide, Musul 1951, s. 193; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 20; Mehmet Tezcan, "XI. Yüzyılın İlk Yarısında Ermenilerin Doğu Roma İmparatorluğu Tarafından Orta Anadolu Bölgesine Göçürülmeleri", *Omeljan Pritsak Armağanı*, nşr. Mehmet Alpargu - Yücel Öztürk, Sakarya Üniversitesi Yayını, Sakarya 2007, s. 431; Cihan Piyadeoğlu, *Çağrı Bey: Selçuklular'ın Kuruluş Hikayesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 32.

Selçuklu aile mensupları olan başbuğlar komutasında batıya doğru hareket etmeleri 1028 yılında Azerbaycan bölgesinde Türkmenlerin görünmesine neden oldu. Arslan Yabgu'nun tutuklanması ve ona bağlı olan Yabgulu (Nâvekiyye) Türkmenlerinin Sultan Mahmûd tarafından Horasan'dan uzaklaştırılmaları Anadolu'nun Türkmenler tarafından Türkleştirilmesi ve İslâmlaştırılmasının ilk adımını teşkil etmektedir.³

1030 yılında Gazne tahtını ele geçirmek isteyen Sultan Mahmûd'un oğlu Mesûd Türkmenlerden yardım alıp bu emeline ulaştıktan sonra Türkmenleri cezalandırmak için sefer çıkması İran sahasında bulunan Türkmenlerin Irak, Azerbaycan ve el-Cezire sahasına girmelerine sebep oldu. Azerbaycan'a geldiklerinde buradaki mahallî Arap emîrlikleri tarafından Anadolu'nun doğu sınırlarına hâkim olan Bizans İmparatorluğu üzerine yapılan seferlerde etkin bir şekilde kullanılmaya başladılar. Bu durum Türkmenlerin hem Azerbaycan, Irak ve el-Cezire bölgelerindeki Müslüman emîrliklerin askerî yapılarını öğrenmelerine hem de Anadolu'ya güç bela hâkim olan Bizans İmparatorluğu'nun savaş kabiliyetini tahlil etmelerine sebep oldu. Türkmenlerin Anadolu'nun fethinde daima Selçuklu Devleti'nden bir adım önde olmamalarının sebeplerinden biri bu iken diğeri 1038 yılındaki Serahs Savaşı'ndan sonra kurulan ve 1040 yılındaki Dandanakan Savaşı'ndan sonra kurdukları devletlerini Gazneli tehdidinden kurtardıktan sonra İran/Fars/Acem kökenli Selçuklu vezir ve devlet adamları tarafından daima İran sahasından uzaklaştırılmak istenen Türkmenlerin mecburen Anadolu'ya gelmek zorunda kalmalarıdır.⁴

³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, s. 6; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 32; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 91, 119; Robert Gregory Bedrosian, *The Turco-Mongol Invasions and the Lands of Armenia in the 13-14th*, Columbia University, Faculty of Philosophy, Neşredilmemiş Doktora Tezi, New York 1979, s. 65-66; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 21.

⁴ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 74; Salim Cönce, "Selçuklu Hakimiyetinin Tesisinden Önce Diyarbakır Yöresindeki Türkmen Faaliyetleri", *I. Uluslararası*

Serahs Savaşı'ndan sonra daha önce Gaznelilere hizmet eden ve Horasan'da bir Selçuklu Devleti teşekkül eden İranlı devlet adamları Dandanakan Savaşı'ndan sonra Selçuklu ailesi arasında eski Türk hâkimiyet anlayışı olan ülüş sistemine göre pay edilen Selçuklu Devletini merkezî bir idare altında toplamak istemeleri Türkmenlerin İran sahasından dışarı çıkarılmalarına neden oldu. Özellikle Türkmenlerin konar-göçer yaşam tarzı Selçuklu Devleti'nin İran sahasından vergi toplamasına engel olduğu için daha devlet yeni kurulduğu dönemden itibaren Türkmenler, Selçuklu idarecileri tarafından Anadolu'ya yönlendirilmeye başladılar. Anadolu'yu Türk Yurdu haline getiren isminin Avrupalılar tarafından Turcia/Türkiye olarak değişmesine neden olan Malazgirt Savaşı, işte Selçuklu devlet adamları tarafından İran sahasından Anadolu'ya göç etmekle zorlanan Türkmenler sayesinde olmuştur. Dandanakan Savaşı'ndan sonra Merv merkezli Horasan Gaznelilere karşı Çağrı Bey'e, Karahanlı sınırları Musa Yabgu'ya ve devletin henüz ele geçirmediği batı kısımları ise Sultan Tuğrul Bey'e üleştirilmişti/pay edilmişti. Çağrı Bey'in büyük oğlu İmâdü'd-Devle Kara Arslan Kavurd Sistan, Kirman ve Umman'ı diğer oğlu Alp Sungur Yâkûtî ise Azerbaycan'ı ele geçirmekle görevlendirilmişti.⁵

Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu, (Diyarbakır 20-22 Mayıs 2004), nşr. Kenan Ziya Taş - Ahmet Kankal, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır 2004, s. 130.

⁵ Râvendî, Ebû Bekr Necmeddîn Muhammed b. Ali b. Süleyman (604/1207), *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmetleri)*, I, trc. Ahmed Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 102-103; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VIII, s. 102-105, 117-118, 124-126; Reşîdeddîn Fazlullah, İbn-i İmâdüddevle Ebû'l-Fazl b. Ebû'l-Hayr el-Hemedânî (718/1318), *Câmi'ü't-Tevârîh: Selçuklu Devleti*, trc. Erkan Göksu - H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010, s. 96; Münecimbaşı, Ahmed b. Lütfullah (1113/1702), *Câmiu'd-Düvel (Sahayif-ül Ahbar fi Vekay-il Asar)*, I - *Selçuklular Tarihi Horasan - Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları*, trc. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001, s. 15; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 111-112; Sergey Grigoreviç Agacanov, *Selçuklular*, trc. Ekber N. Necef - Ahmet R. Annaberdiyev, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2006, s. 111; Sergey Grigoreviç Agacanov, *Oğuzlar*, trc. Ekber N. Necef - Ahmet R. Annaberdiyev, Selenge Sayınları, İstanbul 2003, s. 315; Sümer, "Oğuzlar", *DİA*, s. 329; Hüseyin Nihal Atsız, "İbrahim İnal Bey", *Türk Ansiklopedisindeki Yazıları*, Ötügen

Horasan'da Selçukluların bir devlet kurduğunu duyan ve akrabaları olan Türkmenlerin akın akın Horasan'a gelmeye başlamaları Selçuklu devlet adamlarını Türkmenler konusunda bir strateji geliştirmeye itti. Öncelikle ülüş sisteminden merkezî devlete geçen Selçuklu Devleti, Oğuz Töresi yerine eski İran/Sâsânî devlet sistemini ve teşkilatını benimserken, Türkmenler devlet adamları tarafından sistemli ve hızlı bir şekilde İran sahasından uzaklaştırılmaya başladılar.⁶ Özellikle besledikleri koyunların İran sahasındaki ekili arazilere zarar vermeleri neticesinde gerektiği gibi vergi toplayamayan Selçuklu Devleti, Türkmenleri kendi rızaları yerine bizzat devlet eliyle Anadolu'ya yönlendirmeye başladı. Bu cümleden olarak Çağrı Bey ve Tuğrul Bey'in hem amcazadesi hem de üvey kardeşleri olan İbrahim Yinâl Bey, Türkmenlerin İran sahasından uzaklaştırılıp Anadolu'ya gitmelerine muavenet etmekle görevlendirildi.⁷ Ayrıca el-Cezire bölgesine girerek buradaki Abbâsî

Neşriyat, İstanbul 2012, s. 84; Valeria Fiorani Piacentini, "Dandâqân (AD 1040): The Pitched Battle which Opened the Iranian Soil to the Turkic Dominion-Negotiations and Agreements, New Balance of Powers", *II. Uluslararası Türk Uygarlığı Kongresi, Türk Uygarlığının Dünya Uygarlığı İçindeki Yeri*, (Bişkek, 4-6 Ekim 2004), Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Yayını, Bişkek 2005, s. 189-223.

⁶ Osman Gazi Özgüdenli, "Ülüş Sisteminden Merkezî Devlete: Selçuklu Devlet Telâkkisinin Teşekkülü (1038-1064)", *Türkler*, V, nşr. Hasan Celâl Güzel - Kemal Çiçek - Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 249-264; Kemal Taşcı, "Selçuklu Devlet Anlayışının Farslaşmasına (İranleşmesine) Vezir Nizâmü'l-Mülk'ün Siyâset-Nâme (Siyerü'l-Mülûk) Adlı Eserinin Etkisi", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 6/35, Eylül - Ekim 2015, s. 88-92

⁷ Aristakes Lastivertci, *History*, trc. Robert Gregory Bedrosian, New York 1985, s. 64-65; John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History, 1 - 811-1057*, trc. John Wortley, Cambridge University Press, New York 2011, s. 419-420; Azîmî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Nizâr (452/1060-1061), *Târîh: Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538 = 1038/39-1143/44)*, trc. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 6; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, s. 16; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 119-120; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars-Arpaçayı Boyları Eski Merkezi Anı Şehri Tarihi (1018 - 1236)*, San Matbaası, Ankara 1982, s. 17; Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Serisi, Ankara 1990, s. 90; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", *İA*, X, Eskişehir 1997, s. 364; İsmail Muhammetoğlu Mehmetov, *Türk Kafkası'nda Siyasi ve Etnik Yapı: Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi*, nşr. Ekber N. Necef - Şamil Necefov, Ötügen Neşriyat, İstanbul

Hilâfeti, Mervânî Emîrliği ve Ukaylî Emîrliği arazilerini yağmalayan Türkmenlerin de daha sonra Selçuklulara katılması üzerine bu Türkmenlere yer bulma kaygısıyla beraber Selçuklu hanedan mensupları da Anadolu sınırlarında görülmeye başladılar.⁸

Selçuklu Devleti kurulmadan önce Gaznelilerin baskısından kaçarak 1028 ve daha sonra 1035 yılları civarında Azerbaycan'a gelerek Revvâdîler ve Şeddâdîlerin idaresinde Anadolu'ya sefer düzenleyen Oğuzlar, el-Cezire bölgesindeki Ulaylîler ve Mervânîlerin topraklarına saldırarak önemli ganimetler ele geçirip Azerbaycan'a dönmekteydiler. Selçuklu Devleti kurulduğunda ise Tuğrul Bey'in çağrısına olumsuz cevap vererek bağımsız yaşamak isteyen bu Yabgulu Türkmenleri Musul'u ele geçirip Tuğrul Bey adına hutbe okutturarak gelebilecek tehlikeleri engellemeye çalıştılar. Fakat Ukaylîlerin başını çektiği Arap birliğine mağlup olarak Selçuklu Devleti'ne sığınmak zorunda kaldılar.⁹

2009, s. 246; Sencer Divitçioğlu, *Oğuz'dan Selçuklu'ya Boy, Kanat ve Devlet*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 78.

⁸ Hüseyinî, Sadreddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Nâsır b. Ali, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, trc. Necati Lügal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 12; Azîmî, *Târîh*, s. 8; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 38-39; Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târîhi)*, (Giriş - Metin - Dizin), nşr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2009, s. 43; Claude Cahen, "Qutlumush et Ses Fils avant l'Asie Mineure", *Der Islam*, XXXIX, Berlin, 1964, s. 14-16; Hüseyin Nihâl Atsız, "Arslan Yabgu'nun Oğlunun Adı", *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Malazgirt Zaferi Özel Sayısı 900. Yıl, Ankara 1971, s. 183-189; Hüseyin Nihal Atsız, "Kutalmış Beğ", *Türk Ansiklopedisindeki Yazıları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 141-142; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 149; Faruk Sümer, "Kutalmış", *DİA*, 26, Ankara 2002, s. 480; Muharrem Kesik, "Kutalmış'ın Büyük Selçuklu Tahtını Ele Geçirme Gayretleri", *Türk Kültürü*, 454, Ankara 2001, s. 97-99.

⁹ Azîmî, *Târîh*, s. 7; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil f't-Târîh*, VIII, s. 16; Özeydın, "İbnü'l-Esîr'e Göre Selçuklular'ın Tarih Sahnesine Çıkışları", s. 198; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Gregorius Bar Hebraeus Yuhanna b. Ehrun (685/1286), *Tarih*, I, trc. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 300-301; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 38; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 120; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 118; Agacanov, *Selçuklular*, s. 113; Kırzioğlu, *Anı Şehri Tarihi*, s. 17; Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*,

1021 yılından itibaren Doğu Anadolu'da Gürcüler ve Ermenilerin elinde bulunan toprakları sistemli olarak ilhak eden Bizans İmparatorluğu ise Selçuklu fethini engellemek için önce el koyduğu Ermeni topraklarında yer alan Ermeni halkını Orta Anadolu bölgesine sürgün ederken Anadolu'nun doğusunda askerî garnizon şehirleri kalelerini istihkam etmeye başladı. Bu cümleden olarak Vaspuragan bölgesindeki Ardzuruni hanedanına mensup olan Ermenileri 1021 yılından sonra Kapadokya bölgesine süren Bizans İmparatorluğu, Van, Erciş, Malazgirt, Erzurum ve Ani gibi müstahkem kaleler sahip olan şehirlerde askerî yığınak yapmaya başladı. 1041 yılında Müslümanların o zaman kadar ele geçiremediği ve Ermeni Bagratuni Krallığı'nın merkezi olan Ani'yi de ele geçiren Bizans İmparatorluğu böylece Selçuklu fethini engellemek için önemli tedbirler almış oldu.¹⁰

---

s. 90; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 571; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 17; Adnan Çevik, *XI ve XII. Yüzyıllar Arasında Diyâr-ı Bekr Bölgesi Tarihi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Neşredilmemiş Doktora Tezi, İstanbul 2002, s. 183-185; Mehmetov, *Türk Kafkası'nda Siyasi ve Etnik Yapı*, s. 246; Cöhce, "Selçuklu Hakimiyetinin Tesisinden Önce Diyarbakır Yöresindeki Türkmen Faaliyetleri", s. 131.

¹⁰ Aristakes Lastivertci, *History*, s. 54-55; Mikhael Attaleiates (1085), *Tarih*, trc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 89; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 79-81; Vardan Vardabet (1271), "Türk Fıtuhatı Tarihi (889-1269)", trc. Hrant D. Andreasyan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi*, 1/2, İstanbul 1937, s. 174; Azîmî, *Târîh*, s. 8; Alexander Alexandrovich Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, I, trc. Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara 1943, s. 450; Astarciyan, *Târîhü'l-Ümmeti'l-Ermeniyeye*, s. 195; Kafesoğlu, "Selçuklular", s. 365; Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, s. 315-316; Kırzioğlu, *Anı Şehri Tarihi*, s. 10; M. Fahreddin Kırzioğlu, "Selçuklular'ın Anı'yı Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri", *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, 1970, Ankara 1971, s. 121; Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, Berkeley - Los Angeles - London, 1971, s. 54; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 17-18, 86; John Julius Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)*, trc. Selen Hırçın Riegel, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 269; Işın Demirkent, "1071 Malazgirt Savaşına Kadar Bizans'ın Askerî ve Siyasî Durumu", *Bizans Tarihi Yazıları, Makaleler - Bildiriler - İncelemeler*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 11; Tezcan, "XI. Yüzyılın İlk Yarısında Ermenilerin Doğu

Selçuklu Devleti'nin Oğuz/Türkmen Siyaseti ve Türkmenlerin Anadolu'ya Yönlendirilmeleri

Bizans İmparatorluğu'nun almış olduğu askerî tedbirlere rağmen İran sahasında her geçen gün sayıları artan Türkmenler, Selçuklu devlet adamları tarafından sistemli bir şekilde İran sahasından uzaklaştırılmaya ve Anadolu'ya yönlendirilmeye başlandılar. Bu nedenle İbrahim Yinâl tarafından kendilerine yardım sözü verilen Türkmenler, hem kendi boy beyleri ve başbuğları tarafından hem de Melik Hasan gibi Selçuklu hanedan mensuplarının komuta ettikleri Anadolu seferlerine katılmaya başladılar. Selçukluların Anadolu'yu fetihleri, Türkleştirmeleri ve İslâmlaştırmaları bir kaç aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle keşif ve ganimet (yağma) seferleri ile Anadolu'yu yoklayan Selçuklu Türkmenleri, 1048 yılında Melik Hasan'ın Vaspuragan (Busfurracan) Theması (Bizans eyaleti) askerleri tarafından pusuya düşürülerek şehit edilmesi üzerine Anadolu'ya yönlendirilen düzenli ordu seferlerine iştirak etmeye başladılar.¹¹

Roma İmparatorluğu Tarafından Orta Anadolu Bölgesine Göçürülmeleri”, s. 436-439; Kemal Taşcı, “Selçuklular Zamanında Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasına Karşı Bizans Devletinin Aldığı Askerî ve Siyasî Tedbirler (1018-1071)”, 2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi, (Antalya, 1-4 Aralık 2016), IV - Tarih, nşr. Sinan Demirtürk, Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, Ankara 2016, s. 537-553.

¹¹ Azîmî, *Târîh*, s. 9; John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History*, I, s. 421-422; Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti (XVII-XVIII. Kitap)*, trc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 90; Nikephoros Bryennios (1137), *Tarihin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070-1079 Döneminin Tarihi)*, trc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 44; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s.40-41; Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, trc. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s.177; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 573; Cahen, “Qutlumush et Ses Fils avant l'Asie Mineure”, s. 20; Mehmed Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamani*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976, s. 55-56; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 121; Kırzioğlu, *Anı Şehri Tarihi*, s. 18; Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, s. 90; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization*, s. 86; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 23; Muhammed Said Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası Karacuk'tan Aziz George Kolu'na*, Kitabevi, İstanbul 2004, s. 57; İbrahim Kafesoğlu, “Selçuk'un

1048 yılında Tuğrul Bey tarafından Melik Hasan'ın intikamını almak için görevlendirilen İbrahim Yinal beraberindeki Türkmenler ile berber Erzurum'a gelerek çevresinde sur bulunmayan Erzenü'r-Rum (şimdiki Karaz) şehrini yağmaladı. Bu saldırılara karşı Doğu Anadolu'da bir Hristiyan ittifakı kuran Bizans İmparatorluğu, Gürcüler ve Ermeniler ile anlaşma yolunu tercih etti. Bu nedenle Selçukluların ilerleyişini durdurmak isteyen Bizans İmparatorluğu 1048 yılında İbrahim Yinal'ın seferini engellemek için oluşturduğu orduya Ermenileri de alırken ordunun komutasını Gürcü kralı Liparit'e emanet etti. Hasankale yakınlarındaki Ügümi Kalesi'nde vuku bulan Selçuklu-Bizans kuvvetlerinin savaşını İbrahim Yinal kazanırken Bizans ordusunun komutanı Gürcü kralı Liparit Selçuklulara esir düştü.¹²

Savaş sonrasında önemli derecede ganimet ele geçiren Selçuklular ile Türkmenlerin arası 1050 yılında Tuğrul Bey'in İmparatoriçe ile antlaşmaya varması üzerine bozulmaya başladı. Türkmenler ilk

---

Oğulları ve Torunları", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, XII, İstanbul 1955, s. 126-127.

¹² Aristakes Lastivertc'i, *History*, s. 68-73; Smbat Sparapet, *Chronicle*, s. 22; Azîmî, *Târîh*, s. 9; Attaleiates, *Tarih*, s. 56; John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History*, I, s. 424-426; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 91; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 88-90; *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, nşr. Marie Felicite Brosset, trc. Hrand D. Andreasyan, nşr. Erdoğan Merçil, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 283; Vardan Vardabet, "Türk Fütuhâtı Tarihi", s. 175; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, trc. VIII, s. 130; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel (Sahayif-ül Ahbar fi Vekay-il Asar)*, I, s. 16; J. Laurent, *Byzance et les Turcs Seldjoudides Dans l'Asie Occidentale Jusqu'en 1081*, Annales de l'Est Publiees par la Faculte des Lettres de l'Universite de Nancy, Paris - Nancy 1913, s. 22; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 42; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 178; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2004, s. 47; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2005, s. 48; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 122; Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, s. 324; Kırzioğlu, *Anı Şehri Tarihi*, s. 22; Kırzioğlu, "Selçuklular'ın Anı'yı Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri", s. 116-117; Claude Cahen, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)", trc. Yaşar Yücel - Bahaeddin Yediyıldız, *Belleten*, LI/201, Ankara 1987, s. 1383; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 575-576; Bedrosian, *The Turco-Mongol Invasions and the Lands of Armenia in the 13-14th*, s. 67; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Ismamization*, s. 86-87.

olarak Selçuklu Devleti'ne olan kırgınlıklarını 1049 yılında ülüş sisteminden vazgeçilmesine ilk itirazı yapan sultanın üvey kardeşi İbrahim Yinal'in isyanına destek vererek ya da verdikleri destek sayesinde isyan etmesini sağlayarak fiiliyata geçirdiler ve Sultan Tuğrul Bey bu isyanı güçlükle bastırabildi.¹³ Bu tarihten itibaren Selçuklu Devleti uçlarında/sınırlarında bağımsız bir şekilde yaşayan Türkmenler, barış zamanlarında Selçuklu Devleti'nden bağımsız bir şekilde hareket edip Anadolu gazalarına devam ederken savaş ve tehlike zamanlarında Selçuklu Devleti'ne tâbi olarak Selçuklu ordularında yer almaya başladılar.

Hasankale Savaşı'ndan sonra Müslümanların elinde bulunan Ahlat ve Bizans İmparatorluğu hâkimiyetindeki Malazgirt arasındaki düzlükleri kendilerine askerî üs olarak belirleyen Türkmenler, Malazgirt Savaşı'na kadar Ahlat'ı bu amaçla kullandılar. Ahlat bu tarihten sonra Türkmenlerin güvenli sığınağı olurken Bizans İmparatorluğu için adeta sorun merkezi haline geldi. Özellikle 1048 yılından sonra Anadolu'daki Türkmenleri kendi başlarına bırakmak istemeyen Selçuklu sultanı Tuğrul Bey, bu tarihten itibaren Anadolu'ya düzenli ordu seferlerinin tertip edilmesini sağladı. Karşılarındaki düşmanın büyüklüğünden çekinen Türkmenler ise Anadolu içlerine düzenlenen keşif, yağma/ganimet ve yıldırma seferleri nedeniyle Selçuklular tarafından görevlendirilen Türkmen beylerini kendilerine başbuğ addederek onlara itaat etmeyi tercih ettiler. Koyun sürülerinin karnı doyan Türkmenler, ayrıca Ahlat'taki Türkmen beylerinin Anadolu içlerine düzenledikleri seferlere iştirak ederek elde ettikleri ganimetler sayesinde zenginleşmeye başladılar. Bu durum Anadolu'yu Oğuzlar/Türkmenler için bir cazibe merkezi haline getirmeye başladı.

---

¹³ Azîmî, *Târîh*, s. 12; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, s. 137-138; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 43; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 126; Sümer, *Oğuzlar*, s. 119; Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamani*, s. 58-61; Agacanova, *Oğuzlar*, s. 320-321; Atsız, "İbrahim İnal Bey", s. 85; Kafesoğlu, "Selçuklular", s. 365.

Hasankale Savaşı'ndan sonra Ahlat'ı merkez yapan Türkmenlerin çevrelerindeki Bizans garnizon şehirlerinden dolayı Anadolu içlerine ilerlemeleri engellenmekteydi. Bizans İmparatorluğu merkezde sivil idareye geçerken bu garnizon şehirlerde görev yapmaları için Balkanlar'daki Türklerden hem sürekli asker hem de ücretli asker toplamaktaydı. Ayrıca Frank ve Norman kökenli askerleri de ücretli olarak hizmete alan Bizans İmparatorluğu, kurmuş olduğu Hristiyan ittifakı ve garnizon şehirlerine çok fazla güvenmekteydi. Özellikle 441/1049-1050 yılındaki antlaşmanın şartlarının yerine getirilmemesi üzerine 446/1054 yılında Doğu Anadolu seferine çıkan Sultan Tuğrul Bey'in bu seferinden kuşatmış olduğu Malazgirt'i mancınıkların yakılması nedeniyle fethedememesi ve çevreye gönderdiği birliklerden birinin Erzurum'un kuzeyinde Franklar tarafından pusuya düşürülmesi üzerine kış mevsiminin de yaklaşması nedeniyle tasarladığı fütuhâtı yapamadan geri dönmesi Bizans İmparatorluğu'nun garnizon şehirlerine olan güvenini arttırdı. Fakat Selçuklu Devleti'nin Irak siyaseti ve iç isyanları dolayısıyla sultanın dikkatinin başka yönlere de kayması hiç şüphesiz Bizans İmparatorluğu'nun işini kolaylaştıran unsurlar arasındadır.¹⁴

El-Cezire bölgesine gelebilecek Türkmen tehdidini önlemek isteyen Bizans İmparatorluğu'nun Urfa'daki garnizonunda görev yapan Frank ve Norman kökenli askerlerin el-Cezire İslâm beldelerini yağmalamaları bu bölgede bulun Mervânîler ve Ukaylîler gibi Arap emîrliklerinin Selçuklu Devleti'ne tâbi olmalarına sebep

¹⁴ Azîmî, *Târîh*, s. 11; Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History*, I, s. 426; Psellos, *Khronographia*, s. 155; Attaleiates, *Tarih*, s. 57; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 91; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 90; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 305; Vardan Vardabet, "Türk Fütuhâtı Tarihi", s. 175; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, trc. VIII, s. 138, 228; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 42-43; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 123-124; Sümer, *Oğuzlar*, s. 118, 124; Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 176; Cahen, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi", s. 1385; Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, s. 11; Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, s. 58; Çevik, *XI ve XII. Yüzyıllar Arasında Diyâr-ı Bekr Bölgesi Tarihi*, s. 186.

olurken Türkmenlerden ve Selçuklu baskısından bıkan Diyâr-ı Bekr idarecileri olan Mervânîleri Bizans İmparatorluğu'na da yaklaştırdı. Selçuklu Türkmenleri ve Bizans İmparatorluğu arasında tercih yapmak zorunda kalan Mervânî Emîrliği bir denge siyaseti ilerleterek iç meselelerine müdahale eden Selçuklu Devleti'nin sultanı Tuğrul Bey'in görevlendirdiği Türkmen başbuğları ile mücadele edecek askerî güce sahip olmadıkları için onları hile ile ortadan kaldırmaya başladılar. İlk Selçuklu akınlarından itibaren Türkmenler karşısında duramayan Mervânîler Salâr-ı Horasan gibi komutanları hile ile ortadan kaldırmaya başladılar. Ayrıca Mervânî Emîrliği, ellerindeki toprakların Selçuklu Türkmenleri tarafından yağmalanmasını engellemek amacıyla hem Abbâsî halifesi el-Kâim Biemrillâh hem de Diyâr-ı Mudar hâkimi Ukaylî Emîrliği ile ittifak halindeydiler.¹⁵

Sultan Alp Arslan Dönemi Türkmenlerin Anadolu Gazları ve Türkmenlerin Askerî Üssü Ahlat

Bizans İmparatorluğu ve Mervânî Emîrliği'nin aldıkları tedbirlerle rağmen İran sahasından sürekli olarak Anadolu'ya yönlendirilen Türkmenlerin sayılarının çokluğundan dolayı Ahlat ve çevresine sığmamaya başlamaları üzerine Anadolu içlerine ganimet seferleri sıklaştırılmaya başlandı. 1063 yılında Türkmenlerin desteklediği Kutalmış'ın isyanının bastırmak için uğraşan Tuğrul Bey'in ölmesi üzerine çıkan taht mücadelesini Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan kazanırken Anadolu Türkmenlerinin kaderi de bu sayede değişmeye başladı. Taht için Kutalmış ile verdiği mücadeleyi kazanan ve başkent Rey'de Selçuklu tahtına oturan Sultan Alp Arslan, 1064 yılında ordusuyla beraber Gürcistan seferine çıktı. Nahcivan'a geldiği esnada daha önce Güney Kafkasya bölgesindeki şehirlere akın düzenleyen Sâv Tegîn ile birleşen Sultan Alp Arslan, ordusunu ikiye

---

¹⁵ Azîmî, *Târîh*, s. 13; Attaleiates, *Tarih*, s. 59-60; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 304; Tufantoz, *Mervanoğulları*, s. 97.

ayırarak kendisi Gürcistan içlerindeki Ahalkelek ve mücavir beldelere sefer düzenlerken oğlu Melikşah ve veziri Nizâmü'l-Mülk komutasındaki diğer ordu Hristiyanlar için kutsal addedilen ve etrafı su kanalları ile çevrili olan Meryemnişin Kalesi'ni fethetti. Akabinde birleşen Selçuklu ordusu Türkmenlerin de desteği sayesinde 29 Şaban 456/16 Ağustos 1064 tarihinde Bizans İmparatorluğu'nun Doğu Anadolu savunma hattının merkezini teşkil eden ve bu tarihe kadar Müslümanlar tarafından fethedilememiş olan Ani şehrini kuşatarak kısa sürede fethetti. Sultan bu şehrin idaresini Şeddâdî Emîrliği'ne bırakırken İslâm dünyasındaki şanını arttırarak Ebu'l-Feth (Fethin Babası) unvanını aldı. Ani'nin düşmesi üzerine paniğe kapılan Bizans imparatoru X. Konstantinos Dukas, Selçuklulara/Türkmenlere karşı alınan savunma tedbirlerini arttırarak savunma hattını Orta Anadolu'ya doğru çekerek komuta merkezini Sivas'a çekmek zorunda kaldı.¹⁶

Selçukluların Ani'yi fethetmesi hem Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu savunma sistemini değiştirdiği gibi hem de Türkmenlerin

¹⁶ Aristakes Lastivertci, *History*, s. 162-163; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 120-121; Sibt İbnü'l-Cevzi, Şemsüddin Ebûl - Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, trc. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 134-136; Attaleiates, *Tarih*, s. 90; *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, s. 288; Vardan Vardabet, "Türk Fütuhâtı Tarihi", s. 177; Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 27-28; İbnü'l-Adîm, Kemâleddîn İbn Ebû'l-Kâsım Ömer b. Ahmed b. Hibetullah el-Ukaylî el-Halebî (660/1262), *Buğyetü't-Taleb fi Târîh Haleb (Seçmeler)*, trc. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 23; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 316-317; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, trc. VIII, s. 237; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 52; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 185; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 155-156; Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, s. 343; Kırzioğlu, *Anı Şehri Tarihi*, s. 44; Kırzioğlu, "Selçuklular'ın Ani'yi Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri", s. 132; Mehmed Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III - Alp Arslan ve Zamani*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 19; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 599; Ali Sevim, "Sultan Alparslan'ın Nasrani Memleketlerinden Olan Ani ve Diğer Bazı Yerleri Fethetmesinin Zikri", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Ord. Prof. Dr. Ahmed Zeki Velidî Togan Özel Sayısı, 13/1, Erzurum 1985, s. 235-238; Bedrosian, *The Turco-Mongol Invasions and the Lands of Armenia in the 13-14th*, s. 67; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization*, s. 89-90.

Anadolu seferlerinde de önemli değişiklikler yaptı. Öncelikle Bizans İmparatorluğu'nda sivil idareden askerî idareye geçilerek Anadolu'nun fethi engellenmeye çalışıldı. Bu cümleden olarak X. Konstantinos Dukas'ın ölümü üzerine Bizans İmparatorluğu idarecileri İmparatoriçe Evdokia'nın Rumeli orduları komutanı Romanos IV. Diogenes ile evlenmesi ve imparator olması kararını aldılar. Zira bitmek tükenmek bilmeyen Türkmen akınlarını engellemek için askerî yeteneklere sahip olan bir imparatorun olması sayesinde Anadolu'da tekrar hâkim olmayı düşünen Bizans İmparatorluğu yöneticileri özellikle Türkmen akınları nedeniyle Doğu ve Orta Anadolu bölgesinden göç eden Hristiyan halkı korumak ve bu sayede Anadolu'da tekrar üretimi sağlamak için bu değişikliği tercih ettiler. Doğu Anadolu hâkimiyeti için Ermenileri Orta Anadolu'ya sürgün ettiren Bizans İmparatorluğu şimdi ise Doğu ve Orta Anadolu bölgelerindeki asıl dayanağı olan Rum halkı Selçuklu Türkmenlerinin akınları nedeniyle yerlerinde tutamamaya başlamıştı. Türkmenlerin yıldırma ve ganimet akınları nedeniyle köylerini ve evlerini terk ederek Batı Anadolu'ya göç eden Rumların Bizans ekonomisine katkı sağlayamamaları ve Türkmenler tarafından baskı altına alınan themalardan (eyaletlerden) ve şehirlerden merkez İstanbul'a verginin gönderilememesi Bizans İmparatorluğu'nda Selçuklu Türkmenlerinin ilerleyişini durdurmak için acil tedbir almaya ve nedenle istenmese de asker kökenli bir imparatorun mevcudiyetine ihtiyaç duyuldu.¹⁷

---

¹⁷ Mikhail Psellos (1081), *Khronographia*, trc. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 224; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 121-124; Attaleiates, *Tarih*, s. 105-109; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 136-137; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 318; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, I, s. 445; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, trc. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 318; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 55; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 163; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarcı, Tarihi Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 3; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 271-272; Carole Hillenbrand, *Turkish Myth and Muslim Symbol: the Battle of Manzikert*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007, s. 7.

1064 yılındaki Ani'nin fethinden sonra Bizans İmparatorluğu'nun Doğu Anadolu savunma hattının Türkmenler karşısında işe yaramadığı ortaya çıkmıştı. Ani'nin düşmesi Malazgirt, Van ve Erzurum'daki garnizonların da tehlikeye maruz kalması, Bizans İmparatorluğu'nun merkezî yönetiminde değişiklik yapmaya sebep olduğu gibi savunma hattının merkezini de Sivas'a çekildi. Bizans İmparatorluğu'ndaki bu korku havası Ahlat'ı askerî üs yapan Türkmenleri daha fazla cesaretlendirmeye başladı. Zira Bizans İmparatorluğu'nun Ani'nin fethinin intikamını alacağını düşünen Sultan Alp Arslan, Kirman ve Horasan bölgesindeki isyanlar ile iştilgal ederken Anadolu meselelerini sadece Türkmenlere bırakmayıp, Anadolu'da bulunan ve vezir Nizâmü'l-Mülk'ün Anadolu'ya yönlendirdiği Türkmen beylerinden bazı komutanlar Selçuklu Devleti'nin uç beyliği ya da sınır komutanlığına tayin edilmeye başladılar. Bu durum Selçuklu Devleti'nin Anadolu Türkmenlerini ve Anadolu'yu kendi kaderlerine bırakmak istemediğini açıkça ortaya koymaktadır.

1057 yılından itibaren doğu Anadolu'daki Bizans garnizonlarını baskı altına alan Azerbaycan meliki Alp Sungur Yâkûtî'nin adamlarından olan Sunduk (Samuk Bey), Salar-ı Horasan, Emîr Dinâr, Emîr Kapar (Emîr Kebîr), İsulî (Anasioğlu?, Nasığlı?, İsuvlı) ve Cemcem (Mıcmıç) gibi Türkmen beylerinin saldırıları ve Sivas'ın ele geçirilmesi ve Diyâr-ı Bekr yörelerinin baskı altına alınması Mervânî emîri Nizâmeddîn'i Bizans İmparatorluğu'na yaklaştırdı. Fakat 1059 Sivas'ın ilhakı ve 1062 Diyâr-ı Bekr bölgesindeki başarılarla rağmen bu Türkmen beyleri Doğu Anadolu'daki Bizans garnizonları nedeniyle burada kalamayıp ele geçirdikleri ganimetler ile Azerbaycan'a dönmek zorunda kalmaktaydılar. Ayrıca 1062 yılında ülüş sisteminden merkezi devlete geçişin sancılarının çekmek zorunda kalan ve Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in özellikle Yabgulu/Nâvekiyye Türkmenleri tarafından desteklenen amcazadesi Kutalmış'ın isyanı ile uğraşması ve Türkmenlerin Kutalmış tarafında yer almaları Anadolu hareketinin ilerlemesini nispeten akamete uğratmıştı. Emîr Bâşâra komutasındaki Türkmenlerin

Bizans İmparatorluğu'nun Diyâr-ı Mudar'ın merkezini olan Urfa garnizonu ile yaptığı savaşta şehit olması üzerine fırsatı ganimet bilen Mervânî emîri Nizâmeddîn'in Türkmenlerin elinde bulunan Ahlat Kalesi'ni ele geçirmesi, Türkmenlerin 1063 yılında tahta oturan Sultan Alp Arslan'a itaat etmelerine sebep oldu.¹⁸

Türkmenlerin desteği ile 1064 yılında Ani'nin fethedilmesi üzerine Selçuklu Devleti Türkmenlerin Anadolu'da kalması ve sınır bölgelerini Türkmenlere karşı korumak için ele geçiren bütün fırsatları değerlendiren Bizans İmparatorluğu'na karşı koruma tedbirleri almaya yönlendirdi. Ayrıca Ani'nin fethinden sonra Kafkasya'da bulunan Hazar, Kumuk ve Alan Türkleri Selçuklu hâkimiyetindeki Doğu Anadolu'ya göç ederek Kâhta bölgesine yerleştiler. Bu göçlerin yanı sıra Karahanlı Tamgâç Hân'ın oğullarından olduğu rivayet edilen Hânoğlu Hârûn yanındaki Oğuz atlıları ile birlikte Diyâr-ı Mudar bölgesinde akınlar yaptıktan sonra Kuzey Suriye'nin merkezi olan Halep'e gidip burayı idare eden Mirdâsî Emîrliği ile birlikte Bizans sınırlarına sefer düzenlemeye başladı. Bu durum, Anadolu'nun fethinin aşamalarını ve gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira Selçuklu Devleti ve Türkmenlerin Anadolu fetihlerinin gelişigüzel bir ele geçirme harekâtı olmadığını, aksine Anadolu'nun sistemli bir şekilde kademe kademe fethedildiği ve yurt tutulduğunu ispat etmektedir.¹⁹

¹⁸ İbnü'l-Ezrak, Ahmed b. Yûsuf b. Ali el-Fârikî (577/1182?), *Târîhü Meyyâfârikîn ve Âmid: Târîhü'l-Farikî: ed-Devletü'l-Mervânîyye*, trc. Mehmet Emin Bozarslan, Korall Yayınları, İstanbul 1999, 173-174; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 61; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 169-170; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 52; Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, s. 68; Çevik, *XI ve XII. Yüzyıllar Arasında Diyâr-ı Bekr Bölgesi Tarihi*, s. 191.

¹⁹ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 156; Bundârî, *Zübdetu'n-Nursa ve Nuhbetü'l-Usra: Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, trc. Kıvameddin Burslan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 35; Azîmî, *Târîh*, s.22; Psellos, *Khronographia*, s. 226-227; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 127; Attaleiates, *Tarih*, s. 118-127; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 318-319; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VIII, s. 253; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 53; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 116; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 162; Ali

457/1065-1066 yılında Diyâr-ı Bekr bölgesinde faaliyetlerde bulunan ve Diyâr-ı Mudar bölgesindeki Bizans garnizonu olan Urfa'yı sıkıştırmaya başlayan ve buradaki ücretli Frank askerleri ile mücadele eden Salâr-ı Horasan'ın Bizans İmparatorluğu ile ittifak yapan Mervânî emîri Nizâmeddîn tarafından sinsice yakalanarak şehit edilmesi Mervânî Emîrliği'nin yıkılması ve Diyâr-ı Bekr bölgesinin Selçuklu hâkimiyetine alınmasının fitilini ateşleyen ilk teşebbüs oldu. Zira Salar-ı Horasan'ın şehit edilmesinden sonra Mervânî Emîrliği'ni cezalandırmak isteyen Sultan Alp Arslan 458/1066-1067 yılında hâcib Gümüş Tegîn'i beraberindeki Türkmen beyleri ile birlikte Diyâr-ı Bekr bölgesine gönderdi. Yanında Bekçioğlu Afşîn Bey ve Ahmedşâh gibi Türkmen başbuğları olan Gümüş Tegîn Diyâr-ı Bekr bölgesindeki Ergani, Nizip, Tell Hum ve Nusaybin civarlarındaki bazı kaleleri ele geçirdiler. İleri harekâta devam eden Selçuklu Türkmenleri Diyâr-ı Mudar bölgesindeki Harran, Rakka ve Suruç'a hâkim olarak Fırat Nehri'ni geçip, Hısn-ı Mansûr/Adıyaman'a ilerlediler. Bizans İmparatorluğu'nun Urfa garnizonu ile savaşan Selçuklu Türkmenleri 10.000 kadar Bizans askerini öldürüp, garnizon komutanı Arvantos'u esir edip 40.000 dinar karşılığında Bizans İmparatorluğu'na teslim ettikten sonra ele geçirdikleri ganimetler ile birlikte muzaffer bir şekilde Anadolu Türkmenlerinin askerî üssü olan Ahlat'a geldiler.²⁰

Selçuklu Devleti tarafından Anadolu'ya yönlendiren Türkmenlerin 1067 seferi Anadolu'nun fethi ile ilgili birkaç önemli ipucunu işaret etmektedir. Bunlardan bazıları Selçuklu Devleti'nin Anadolu işleri için artık doğrudan komutanlar tayin ettiklerini ve bu

---

Sevim, "Kuzey-Suriye'de Görünen İlk Türk Emîri Han-Oğlu Hârûn", *Belleten*, XLIII/170, Ankara 1979, s. 363-380; Ali Sevim, "Hârûn b. Han", *DİA*, 16, İstanbul 1997, s. 258; Taef Kamal el-Azhari, *The Saljûqs of Syria During the Crusades 463-549 A.H./1070-1154 A.D.*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1997, s. 29-31.

²⁰ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 133-136; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 318; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 53-54; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 161; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 139; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 3.

bölgeyi Selçuklu Devleti siyasetine doğrudan dahil ettiklerini, Selçuklu siyasetine ters düşen hareketler sergileyen Mervânî Emîrliği'nin Tuğrul Bey dönemindeki gibi hoş görülmediği ve cezalandırıldığı, Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya gönderdiği Türkmenlerin artık Azerbaycan'a geri dönmelerine engel olduğu ve obaları ile birlikte Anadolu'ya gelen Türkmenlerin artık ele geçirdikleri ganimetler ile birlikte Anadolu'da kaldıklarını ve İran sahasındaki Türkmenlerin başta vezir Nizâmü'l-Mülk olmak üzere Selçuklu devlet adamları tarafından Anadolu'ya yönlendirildikleri ve bu 1066 seferinin Bizans İmparatorluğu'nda oluşturduğu deprem etkisini ortaya koymaktadır. 1066 seferinden sonra Selçuklu Türkmenlerinin ilerleyişini durdurmak isteyen Bizans İmparatorluğu, 1068 yılı başında sivil idareden askerî idareye geçti ve Rumeli orduları komutanı olan Kayserili Romanos, kraliçe Evdokia ile evlenerek IV. Diogenes unvanı ile Bizans imparatoru oldu. Ayrıca 1064 yılında Ani'nin fethi ve 1066 yılında Urfa garnizonunun mağlup edilmesi Selçuklu Türkmenlerinin el-Cezire ve Anadolu faaliyetlerinin Bizans İmparatorluğu ve müttefikleri tarafından durdurulamayacağını ispatı oldu.

Selçukluların Doğu Anadolu'daki ilerleyişi Ahlat'taki Türkmen beyleri arasında çıkan anlaşmazlık sonunda Bekçioğlu Afşîn Bey, Sultan Alp Arslan tarafından Anadolu Türkmenlerine başbuğ atanan Hacib Gümüş Tegin'i öldürmesi ile hızlanmaya başladı. Gümüş Tegin'i öldürdükten sonra Azerbaycan'a dönemeyen Afşîn Bey, Anadolu'ya akın akın gelen Türkmen obalarından aldığı askerî destek sayesinde Anadolu içlerine sefer düzenleyerek Sultan Alp Arslan'ın gazabından uzak durmaya çalıştı. Ayrıca sefer esnasında elde edeceği ganimet ile başarılı olduğunu sultana ispat etmek isten Afşîn Bey'in bu Anadolu seferleri Türkmenlerin askerî üssü olan Ahlat'ın Bizans imparatoru Romanos IV. Diogenes tarafından hedef tahtasına yerleştirilmesine ve sonuç olarak Malazgirt Savaşı'nın

vuku bulmasına neden oldu.²¹ Ordusuna aldığı Türkmen birlikleri sayesinde askerî olarak güçlenen Afşin Bey, Ahlat bölgesinden hareket ederek süratle Fırat Nehri'ni geçip Çukurova (Kilikya) bölgesine ulaştı. Amanos Dağları eteğindeki Karadağ mıntıkasında ordugâh kurarak buradan başladığı askerî harekâta öncelikle Dulûk ve Raban'ı fethetti ve Şevval 458/Ağustos 1066'da Antakya Dukalığı topraklarına girerek birçok esir ve ganimet elde ettikten sonra Malatya'ya yönelerek kendisini engellemeye çalışan bir Bizans birliğini de mağlup etti. Buradan Tohma Suyu Vadisi'ni takip ederek Kayseri yöresini yağmalayıp daha sonra Larende (Karaman) bölgesine erişti. Bizans İmparatorluğu'nun kendisini takiple görevlendirdiği birliğin takibinden kurtulmak amacıyla Toros ve Gâvûr Dağları yolu ile Kuzey Suriye'ye ilerleyen Afşin Bey, bu seferi esnasında Bizans İmparatorluğu'na tabi şehir ve yerleşim yerlerinden elde ettiği esirleri Halep'te sattı (459/1067).

Afşin Bey, 460/1068 tarihinde Antakya Dukalığı üzerine yürüyerek buranın valisinden yüklü miktarda haraç alarak Anadolu'nun güney bölgelerinde yer alan Bizans garnizon ve vatandaşlarının güvende olmadıklarını ortaya koydu. Bu durum üzerine Bizans imparatoru Afşin Bey'in seferleri engellemek ve Anadolu'daki garnizonları kurtarmak ve rahatlatmak için Nikephoros Botaniates görevlendirildi. Afşin Bey ise elde ettiği askerî başarı ve ele geçirdiği ganimetten sultana gönderdiği pay nedeniyle affedilerek Ahlat'taki Anadolu Türkmenlerinin başbuğluğuna tayin edildi. Bu sayede Anadolu seferlerine Sultan Alp

²¹ Attaleiates, *Tarih*, s. 100-101; Süryanî Mihail, *Vakainame: İkinci Kısım (1042-1195)*, trc. Hrand Der Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları Kütüphanesi, Neşredilmemiş Daktilo Nüsha, 1944, s. 19; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 318; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, I, s. 450; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 54; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 117; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 50; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 318; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 271; Cahen, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi", s. 1393; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 608; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization*, s. 90, 94.

Arslan'ın desteğini tekrar elde eden Afşin Bey, Sultan ile buluşmak amacıyla Cemaziyelahir 460/Nisan 1068 tarihinde Ahlat'tan ayrılarak Selçuklu Devleti'nin başkenti Rey'e doğru yola çıktı.

461/1069 tarihinde Karahanlı meselesi nedeniyle Maveräu'n-Nehr bölgesine gitmek durumunda kalan Sultan Alp Arslan, kardeşi Azerbaycan meliki Alp Sungur Yâkûtî, eniştesi Elbasan (İlbasan, Erbasan, Elbasgan, Erbasgan, Erisiğın, Erisiği, Ersiğun, Eryasgun, Erişgen, Kurtcu, Hıristiyan kaynaklarında Guedric, Khruc, Khroskül, Krisoskulos) ve Anadolu'da yürüttüğü fütûhâtla meşhur olan Samuk (Sunduk) Bey'i Anadolu fetihlerini aksatmamakla ve yeni fetihler yapmakla görevlendirdi. Mezkûr Türkmen Beyleri Alp Arslan'dan aldıkları talimat gereği Anadolu'ya girdiler. Türkmenler artık Doğu Anadolu'da hiç beklemeyerek doğrudan Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlamıştırlar. Bu akınlar esnasında Selçukluların hedefi Urfa ve Antakya bölgeleri idi.²²

Türkmenlerin Anadolu Gazalarına Bizans İmparatorluğu'nun Tepkisi ve İmparator Romanos IV. Diogenes'in Antakya Seferi

Selçuklu Türkmenlerinin özellikle Afşin Bey'in Güney Anadolu bölgesinde yürüttüğü seferler Bizans İmparatorluğu tahtına oturan yeni İmparator Romanos IV. Diogenes, Türkmen baskınlarına son vermek amacıyla Balkanlardaki Uz/Oğuz, Frank ve Vananglar'dan topladığı ücretli askerlerde yanında olduğu halde Türkmen baskısından en fazla sıkıntı çeken Antakya yöresine doğru sefere çıktı. O, Antakya istikametine doğru ilerlerken Sultan Alp Arslan'ın emri gereği Anadolu fethine girişen Türkmenler, Erzincan, Sivas ve

---

²² Attaleiates, *Tarih*, s. 100-101; Süryanî Mihail, *Vakainame*, s. 19; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 318; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, I, s. 450; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 54; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 117; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 50; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 23; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 318; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 271; Cahen, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi", s. 1393; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 608.

Niksar bölgelerini yağmaladılar. Bu haber üzerine İmparator Romanos IV. Diogenes, Antakya'ya ilerlemekten vaz geçerek, Sivas'a doğru ileri harekâta başladı. Burada seferde olan Türkmenler, Bizans imparatorunun üzerlerine geldiklerini haber alınca ağırlıklarından ve Niksar'da elde ettikleri ganimetlerden bir kısmını bırakarak Sivas istikametine doğru çekilmeye başladılar. Fakat İmparator Romanos IV. Diogenes, İmparator Romanos IV. Diogenes, Niksar-Sivas arasında Türkmenlere yetişerek bir kısmını öldürüp, bazılarını ise esaret altına aldı ve böylece Anadolu Türkmenlerinin Kuzey Anadolu hattındaki gazalarını kısmen engellemiş oldu.²³

Orta Anadolu bölgesindeki başarısından sonra İmparator Romanos IV. Diogenes, Malatya ve Fırat yöresine bir birlik göndererek ordusunun arkasını emniyete almak istedi. Fakat bölgede akın yapan Türkmen beyi Has İnâl (Yinâl), Bizans kuvvetlerine bu bölgeden dışarı çıkma fırsatı vermeyerek imparatoru zor duruma soktu. Bu duruma rağmen ileri harekâta devam eden İmparator Romanos IV. Diogenes, Menbiç (Hyeropolis), Artâh, Azâz, Antakya ve Usfûnâ kalelerini ele geçirerek bu bölgelerdeki Müslüman halkı kılıçtan geçirdi. İmparatorun bu başarıları karşısında Hânoğlu Harûn ve onunla birlikte hareket eden Halep Mirdâsî emîri Mahmûd geri çekilmek zorunda kaldılar. Elde ettiği başarılarla rağmen Kuzey Suriye ve Sugûru's-Şâm (merkezi Tarsus olan Kuzey Suriye-Anadolu sınırında yer alan bölgeler) bölgelerinde ortaya çıkan kıtlık ve sonrasında meydana gelen salgın hastalıklar nedeniyle imparatorun ordusu kırılma noktasına geldi. Askerî başarılarına rağmen kıtlık ve salgın hastalıklardan etkilenen

---

²³ Psellos, *Khronographia*, s. 226; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 126-127; Attaleiates, *Tarih*, s. 109-114, 132-135; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 58; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 167; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 608; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 318; Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, s. 65.

imparatorun ordusu perişan bir şekilde geri dönmek zorunda kaldı (461/1069).²⁴

Niksar-Sivas arasında Türkmenleri mağlup eden İmparator Romanos IV. Diogenes, Anadolu Türkmenlerinin askerî üssü olan Ahlat üzerine sefer karar vermesine rağmen Afşîn Bey'in buradan ayrıldığını öğrenince Diyâr-ı Mudar ve Sugûru'ş-Şâm'a doğru hareket ederken Antakya'ya geldiği zaman buradaki İslâm şehirlerini korumak ve imparatorun ileri harekâtını durdurmak isteyen Afşîn Bey, Kuzey Anadolu içlerine girerek Sakarya Vadisi'nde ilerledi ve Müslümanların Abbâsiler zamanında yaz seferleri esnasında fethettikleri Amûriyye (Amorium) Kalesi'ni 461/1069 tarihinde fethetti. Etrafında sur bulunmayan Konya'nın da yağmalanmasını kıtlık nedeniyle engelleyemem İmparator Romanos IV. Diogenes, İstanbul'a dönerken Afşîn Bey, Anadolu içlerinde bazı yerleri yağmalayarak elde ettiği ganimetler ile beraber bu esnada Sultan Alp Arslan tarafından Anadolu seferleri ile görevlendirilen Sunduk (Samuk) Bey ve Ahmedşâh'ın da bulunduğu Urfa'ya gitti. Anadolu Türkmenleri, gazalardan elde ettikleri ganimetleri ve esirleri satarak paraya çevirmek ve kış mevsimini geçirmek amacıyla Bizans askerî tehlikesinden uzak Diyâr-ı Mudar ve Diyâr-ı Bekr bölgesine gelmekteydiler.²⁵ Türkmenler buralarda hem kış mevsimini

---

²⁴ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 156; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 35; Azîmî, *Târîh*, s. 22; Psellos, *Khronographia*, s. 226-227; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 127-128; Attaleiates, *Tarih*, s. 115-128, 135-140; Urfalı Mateos, *Vekâyi-Nâme*, s. 137; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 318-319; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, s. 253; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 58; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 318; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 118-119; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 167-168; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 272; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 23; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 608; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 22; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization*, s. 91-92.

²⁵ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 168; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 50; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 23; Kafesoğlu, "Selçuklular", s. 369; Kemal Taşçı, "Malazgirt Meydan Muharebesi Öncesi Anadolu'ya Yapılan Selçuklu/Türkmen Akınlarının Maraş'ın Siyasî Durumuna Etkisi",

geçiriyor ve bir sonraki yıl bahar aylarında Anadolu içlerine yapacakları gaza seferlerinin hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyor hem de Anadolu'nun en doğusunda bulunmaları sebebiyle Azerbaycan üzerine Anadolu'ya bitmek tükenmek bilmeyen Türkmen göçleri ile askerî birliklerini ikmal ediyorlardı. Ayrıca Anadolu'da bulunan Türkmenlerin askerî üssü olan Ahlat bölgesi bu sebeple Türkmenler için güvenli bir şekilde yerleşilecek bir bölge konumundaydı.

Antakya seferinden kıtlık nedeniyle eli boş dönen İmparator Romanos IV. Diogenes, Selçuklu ilerleyişini durdurmak amacıyla Manuel Komnenos ve Ermeni Philaretos Brachamios komutasındaki 2 birliği Sivas'a göndererek savunma tedbirleri aldı. Fakat hem Selçuklu sultanı Alp Arslan'ın görevlendirdiği Afşîn Bey, Sunduk Bey, Ahmedşâh, Dilmaçoğlu Mehmed Bey, Tutuoğlu, Serhenkoğlu ve Aslantaş gibi Türkmen beylerinin askerî başarıları hem de bitmek tükenmek bilmeyen Türkmen göçleri İmparator Romanos IV. Diogenes'in aldığı bütün tedbirlerin işe yaramamasına sebep oldu. Özellikle Ahlat'taki Türkmen beylerinin Selçuklu devleti tarafından desteklenmesi ve vezir Nizâmü'l-Mülk başta olmak üzere Selçuklu devlet adamlarının İran sahasındaki Türkmenleri sürekli olarak Anadolu'ya yönlendirmeleri ve Anadolu'daki Türkmenleri Bizans topraklarına yaptıkları seferler sonucunda zenginleşmeleri Türkmenleri Anadolu'ya çeken önemli sebepler arasındaydı.

Selçuklu Devleti'nin görevlendirdiği Türkmenlerin Bizans İmparatorluğu karşısında elde ettikleri başarılar, Sultan Alp Arslan'ın Anadolu'nun fethini erteleyin ya da önemsemeyip Abbâsî halifesi el-Kâim Biemrillâh'ın teşvik ve ısrarı üzerine Mısır'a hâkim olan Fâtımî Hilâfeti'ni yıkıp İslâm dünyasındaki çift başlılığı ortadan kaldırmak için 462/1070 yılında Kahire üzerine sefere çıkmasına neden oldu. Sultan Alp Arslan Mısır seferine hazırlanırken Kirman Selçuklu

---

Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu, (Kahramanmaraş, 17-19 Kasım 2016), II, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayını, Kahramanmaraş, 2017, s. 84-88.

meliki Kavurd Bey'in isyanına destek olan ve Kutalmış'ın ölmesi ve oğullarının hapse atılmasından sonra Selçuklu devlet adamları tarafından baskı altına alınan Türkmenlerin desteklediği sultanın eniştesi ve Selçuk Bey'in torunu ve Yunus Bey'in oğlu olan Elbasan sultanın önünden kaçarak Anadolu'ya girdi. Yanında ise ülüş sisteminden merkezi devlete geçişi kabul etmeyen ve Selçuklu Devleti'nin İran/Fars kökenli devlet adamları ve özellikle vezir Nizâmü'l-Mülk tarafından istenmeyen unsur olarak görülen Yabgulu/Nâvekiyye Türkmenleri vardı. Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya girerek İstanbul'a gidip İmparator Romanos IV. Diogenes'e sığınmak isteyen Elbasan, Afşîn Bey tarafından takip edilme ihtimalinden dolayı hızlı bir şekilde ilerleyerek Sivas'a geldi. Buradaki garnizonun komutanı olan Manuel Komnenos ile görüşerek onunla savaşmak istemediğini ve imparatora sığınmak için buraya geldiğini bildirdi. Fakat daha önceki Türkmen birliklerinden ağzı yanan doğu orduları komutanı Manuel Komnenos, Elbasan'ın sözüne güvenmeyerek yanında Nikephoros Melissenos olduğu halde Elbasan'ın üzerine saldırdı. Elbasan üzerine saldıran Bizans ordusunu yenerek Manuel Komnenos ve Nikephoros Melissenos'u da esir etti. Bu duruma rağmen Afşîn Bey'in üzerine geleceğini tahmin eden Elbasan yanında esir ettiği komutanlarda olduğu halde İstanbul'daki imparatora sığınmak için harekete geçti.²⁶ Ani'nin fethi ve Urfa garnizonunun mağlup edilmesinden sonra Bizans İmparatorluğu'nun savunma hattının merkezi olarak istihkam edilen ve asker yığılan Sivas garnizonunun da Elbasan'a yenilmesi Türkmenlerin askerî yeteneklerini ve Bizans savunma

---

²⁶ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 169; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 130-131; Attaleiates, *Tarih*, s. 146-148; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 45-46; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 60; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 176; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 50; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 24; Ali Sevim, "Malazgirt Meydan Savaşı ve Sonuçları", *Malazgirt Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 222; Erdoğan Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *Selçuklular -Makaleler-*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011, s. 336.

hattının Türkmenler karşısında hiç bir işe yaramayacağını ortaya koymaktadır.

İmparator Romanos IV. Diogenes, Selçuklu meliki Elbasan'ı son derece iyi karşılayarak ona Küropolates unvanı verdi. Selçuklu Devleti'nin içinden gelen bu müttefik ile Anadolu'nun fethini engellemek isteyen İmparator Romanos IV. Diogenes, Elbasan'ı bu nedenle el üstünde tutarak onun verdiği bilgilerin önemli olduğunu düşündü. Zira Bizans İmparatorluğu gözünde o zamana kadar Bizanslılar ülkelerini doğudan batıya, kuzeyden güneye yağmalayarak şehirlerin düşüren ve Rum halkın Batı Anadolu'ya göç etmesine neden olan Selçuklu Türkmenlerini bölünmez bir bütün olarak görmekteydiler. Bizans İmparatorluğu açısından Türkmenler, Selçuklu Devleti tarafından yönlendirilsinler veya kendi başlarına Selçuklu Devleti'nden bağımsız hareket etsinler fark etmezdi. Zira, sonuç olarak Selçuklu atlarının ayakları altında ezilen bir ülke olan Anadolu onlara itti. Bu nedenle Selçukluları bölerek Anadolu'yu kurtarmayı tasavvur eden İmparator bu muhalif Selçuklu melikine çok fazla ilgi gösterdi. İmparator Romanos IV. Diogenes, kuvvetle muhtemel Anadolu'yu Türkmenlerden temizledikten sonra İran sahasındaki Selçuklu Devleti'nin idaresini Elbasan'a tevdi edecekti. Zira hazırlanan ordusun sayısı ve niteliği İran'ı bile ele geçirecek kadar büyük idi. Bu nedenle Elbasan'ın sultanlığı döneminde Bizans-Selçuklu ittifakı bu sayede Türkmenlerin Anadolu'ya gelişini engelleyebilecekti. Melik Elbasan, İmparator Romanos IV. Diogenes için bu açıdan çok önemliydi.

Elbasan, İstanbul'a giderken onu Sivas'a kadar yalnız bırakmayan Yabgulu Türkmenleri ise Anadolu'da kalarak Afşin Bey'den kaçmaya ve gittikleri bölgelerde yağma yaparak ganimet elde etmeye çalıştılar. Elbasan'ın Türkmenleri arkada bırakıp İstanbul'a sığınması Yabgulu (Nâvekiyye) Türkmenleri arasında bir boy birliği olmadığını ortaya koymaktadır. Elbasan'ın Bizans İmparatorluğu'ndan yardım alarak tekrar Anadolu'ya dönmeyi planladığı için bu Türkmenler ile yolunu geçici olarak ayırmış olması da muhtemel görülmektedir. Daha sonra gelişen siyasî ve askerî

meselelerin seyri İmparator Romanos IV. Diogenes ve Elbasan lehinde gelişmediği için bu durum hakkın tam bir kanaate varmak muhtemel değildir. Elbasan'ın İstanbul'a hızlı bir şekilde gidişinin asıl sebebi Afşin Bey, onun ve Bizans'ın doğu orduları kumandanı Manuel Komnenos'un ardından İstanbul'a giderek İstanbul Boğazı'na ulaştı. Doğu ordularının biraz önce Elbasan'ın komuta ettiği Yabgulu Türkmenleri tarafından mağlup edilmesi dolayısıyla hiçbir engelle karşılaşmadan İstanbul'a kadar hızlıca ilerlemesine rağmen Elbasan'a yetişemedi ve Üsküdar'a kadar ilerledi. Böylece bu Selçuklu meliki yakalanamayarak Bizans imparatorunun elinde bir koz olarak Selçuklulara karşı kullanılmaya başlandı. Bunun üzerine Bizans imparatoruna haber göndererek iki devletin dost olduğunu, buraya kadar gelirken hiçbir yeri yağmalamamasının sebebinin de bu dostluk olduğunu belirtti. Ayrıca Yabguluların Selçuklu Devleti ve sultanının düşmanı olduklarını ve hâlihazırda Bizans İmparatorluğu topraklarını yağmaladıklarını ekleyerek sultanın düşmanlığını kazanmak istemiyorlarsa Elbasan'ın teslim edilmesini istedi. Fakat Bizans imparatoru Romanos IV. Diogenes, eline kendiliğinden düşen bu muhteşem fırsatı etkili bir şekilde kullanmak istediğinden dolayı muhalif Selçuklu melikini Afşin Bey'e teslim etmedi. İmparator Romanos IV. Diogenes, bu teklifi reddederek Afşin Bey'in Üsküdar'dan başlayarak Ahlat'a kadar olan müstahkem kaleler hariç bütün bölgeyi yağmalanmasını onaylamış oldu. Bu nedenle Afşin Bey, imparatorun red cevabını aldıktan sonra Zilkade-Zilhicce 462/Güz 1070 tarihinde o zamana kadar Türklerin hiç gelmedikleri Denizli, Honaz ve çevresini yağmaladı. Bu yağma ve yıldırma seferi Bizans İmparatorluğu'nun Selçuklu iç işlerine karışmasının bir cezası olarak telakki edilerek Selçuklular açısından hukukî bir zemine oturtuldu. Bu bölge ile Kayseri arasında bulunan tüm yerleşim yerlerini tekrar yağmalayan Afşin Bey, sultanın Kahire seferi nedeniyle el-Cezire'de bulunması nedeniyle kış mevsimini (472/1070-1071) Zamantı (Pınarbaşı)'yı da ele geçirip bahar aylarında harekât üssü olan Ahlat'a döndü ve durumu sultana bildirdi. Ele geçirdiği bol ganimet nedeniyle ağır hareket eden Afşin

Bey ya bu nedenle ya da Anadolu savunması için Sultan Alp Arslan tarafından Fâtımî Hilâfeti üzerine düzenlediği Mısır seferine katılmadı.²⁷

Sultan Alp Arslan'ın Mısır Seferi ve Ahlat Türkmenleri

462/1070 yılında Anadolu'da bu gelişmeler yaşanırken Sultan Alp Arslan, İslâm dünyasındaki çift başlılığı bitirmek amacıyla Mısır seferine çıktı. Sultan Alp Arslan, Anadolu'nun fethine girişmek yerine Abbâsî halifesi el-Kâim Biemrillâh'ın teşviki, Fâtımî veziri, Haleb Mirdasî emîri Mahmûd ve Bilâdü's-Şâm/Suriye'de fütuhât yapan Uvak oğlu Atsız Bey'in talepleri üzerine Mısır seferine karar verdi. Sultan Alp Arslan, babası Çağrı Bey'in 1018 ve amcası Tuğrul Bey'in 446/1054 yılında kullandıkları Tebriz-Merend-Hoy-Bargiri (Muradiye)-Erciş-Ahlat yolunu kullanarak Doğu Anadolu'ya girdi. Sultan Tuğrul Bey'in vefat etmeden önce fethini hedef gösterdiği Erciş ve Malazgirt kalelerini fethetmek amacıyla Van Gölü'nün kuzey sahilleri boyunca ilerlemeye başladı. Sultan Alp Arslan, önce Van Gölü'nün kuzey doğu sahilinde bulunan Erciş'i fethetti. Adilcevaз üzerinden ileri harekâta devam eden Sultan Alp Arslan, 1062 yılında Mervânî emîri Nizâmeddîn'in Türkmenlerden ele geçirdiği, Türkmenlerin yoğun olarak yerleştiği ve faaliyet gösterdiği Ahlat Kalesi'ni Mervânîlerin elinden alarak Türkmenlere verdi. Ayrıca Sultan Alp Arslan, Anadolu Türkmenlerinin askerî üssü olan Ahlat çevresinin güvenliğini ve Anadolu Türkmenlerinin daha rahat

²⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 168-169; Attaleiates, *Tarih*, s. 145-146; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 320, 321; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, I, s. 450; Mükrimin Halil Yinanç, "Alp Arslan", *İA*, I, Eskişehir 1997, s. 385; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 61; Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizâmının Millî İslâmî ve İnsânî Esasları*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2005, s. 216; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 176; Claude Cahen, "İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı", trc. Zeynep Kerman, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, XVII, İstanbul 1972, s. 87; Cahen, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi", s. 1395; Kafesoğlu, "Selçuklular", s. 369; Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", s. 336; Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, s. 67-68.

hareket etmelerini sağlamak amacıyla 466/1054 yılında Tuğrul Bey'in kuşatmasına rağmen fethedemediği 1021 yılından beri Bizans İmparatorluğu'na ait olan Malazgirt üzerine yürüyerek bu kaleyi kuşatma altına alıp şehri yeniden fethederek Selçuklu Devleti hâkimiyeti altına aldı. Malazgirt'in fethinden sonra Ahlat ve çevresindeki Türkmenler daha rahat bir şekilde Bizans garnizon ve şehirlerini baskı altına almaya başladılar.²⁸

Sultan Alp Arslan, ayrıca Ahlat'ta bulunduğu esnada Mervânî emîrlerinden olan ve kardeşi Nizâmeddîn tarafından baskı altında tutulan Âmid (Amida, Diyarbakır) emîri Ebû Saîd, sultanın huzuruna gelerek kardeşi Nizâmeddîn'in Türkmenler'e kötü davranmasını, Âmid şehrinin elinden almasını, özellikle Salâr-ı Horasan ve emrindeki askerleri haksız yere şehit ettiğini de anlatarak onu sultana şikâyet etti. Ayrıca Ebû Saîd, Nizâmeddîn'in Selçuklu Devleti'ne bağlılığının zayıflığından ve Bizans İmparatorluğu ve Musul Ukaylî Emîrliği'ne yaklaştığından yakınarak Diyâr-ı Bekr bölgesinin yönetim menşurunu almayı, Mervânî Emîri olmayı ve bu amaçla kardeşi Nizâmeddîn'i bertaraf etmeyi amaçlamaktaydı. Emîr Nizâmeddîn'in bu tutumlarından dolayı Sekçuklu Devleti'nin Anadolu siyasetinin zarar görmesi nedeniyle hiddetlenen Sultan Alp Arslan, Ebû Saîd'e yardım edeceğine dair söz verdi. Daha sonra Sultan Alp Arslan, Emîr Nizâmeddîn tarafından ele geçirilen Âmid

---

²⁸ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârîkî*, s. 177-178; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 166; Attaleiates, *Tarih*, s. 154; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 138; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, s. 18; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 320; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 61; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 187; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 169; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 47; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 52; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 25; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 609; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 57; Bedrosian, *The Turco-Mongol Invasions and the Lands of Armenia in the 13-14th*, s. 67; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization*, s. 97; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 274; Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, s. 68; Çevik, *XI ve XII. Yüzyıllar Arasında Diyâr-ı Bekr Bölgesi Tarihi*, s. 191; Hillenbrand, *Turkish Myth and Muslim Symbol: the Battle of Manzikert*, s. 8.

önlerine gelerek Harşefiyye bölgesinde karargâh kurdu. Burada veziri Nizâmü'l-Mülk'ü Meyyâfârikîn (Silvan)'de bulunan Mervânî emîri Nizâmeddîn'e gönderen Sultan Alp Arslan, Âmid'in müstahkem surları karşısında hayrete düşerek, şehrin ileride Selçuklu Devleti hâkimiyetine girmesini temenni ederek surlara ellerini sürüp göğsünü sıvazladı. Sultan Alp Arslan, Meyyâfârikîn Mervânî emîri Nizâmeddîn hakkında verilen kararı fiiliyata geçireceği bir esnada veziri Nizâmü'l-Mülk'ün tavsiyelerini dikkate alan Nizâmeddîn'in Âmid'de huzuruna gelerek sultanın ordusuna iâşe ve malî yardım yapması üzerine Nizâmeddîn hakkındaki kararını değiştirdi. Emîr Nizâmeddîn, sultana tâbi olduğu ve bu seferin maliyetini karşılayacağına dair söz verdiği için sultanın affına nail olarak Selçuklu ordugâhından ayrılabilirdi. Ancak Sultan Alp Arslan, 100.000 dinara yakın bu meblağın halktan toplandığını haber alınca bu haracı almaktan vazgeçerek halka dağıtılmasını emretti.²⁹

Mısır'a doğru harekete geçen Sultan Alp Arslan, Diyâr-ı Bekr idaresini Nizâmeddîn ve Ebû Saîd arasında üleştirip Bizans İmparatorluğu hâkimiyetindeki Tell Hum ve Siverek kalelerini fethettikten sonra Muharrem 463/Ekim 1070 tarihinde Urfa (er-Ruhâ, Edessa) Kalesi önüne gelerek şehri kuşatma altına aldı. Sultan Alp Arslan, şehri kuşatma altına alarak müdafilerin kaleyi teslim etmeleri için uzun süre bekledi. Fakat şehrin iki ay kuşatılmasına rağmen kalenin müstahkemliği ve müdafilerin kararlı savunma yapmaları nedeniyle Selçuklular tarafından düşürülemedi. Sultan Alp Arslan, müdafilerin 50.000 dinar karışığında kuşatmanın sonlandırılması isteği üzerine, şehrin kısa sürede düşürülemeyeceği fikrine kapılıp ayrıca Mısır seferi için çok zaman kaybedilmesi

²⁹ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârikî*, s. 174; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 166; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 36; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 320; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, s. 255; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 204; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 169; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 52.

nedeniyle kuşatmayı kaldırdı ve 14 Rebiülevvel 463/19 Ocak 1071 tarihinde Urfa'dan ayrılarak Fırat Nehri'ni geçti.³⁰

Urfa'dan Halep yolu ile Dimaşk (Şâm)'a gitmek isteyen Sultan Alp Arslan, huzuruna çıkma ve itaat etme hususunda geciken Halep Mirdâsî emîri Mahmûd'u cezalandırmak amacıyla 17 Cemaziyelahir 463/22 Mart 1071 tarihinde Tell Sultân (Sultan Tepesi, Alp Arslan'ın burada ordugâh kurmasından sonra bu adla anılmaya başladı)'a ordugâh kurarak bu şehri muhasara etti. Halep müdafilerinin direnmesi üzerine Sultan genel hücum emri verdi ve Emîr Mahmûd, affedilmek amacıyla Oğuz kıyafetleri giyerek annesi de yanında olduğu halde sultanın huzuruna gelip af diledi ve annesinin şefaati ile isteğine erişti.³¹ Sultanın Emîr Mahmûd'u bağışlamasında hiç şüphesiz onun Hânoğlu Hârûn ve beraberindeki Türkmenler ile Kuzey Suriye ve Sugûru's-Şâm'ı Bizans İmparatorluğu'na karşı başarılı bir şekilde koruması idi. Zira Selçuklular hâkim oldukları sahalarda Selçuklu devleti siyasetine muhalif davranmaya mahallî emîrliklere yaşam şansı vermekteydiler. Aksi taktirde bu bölgeler Selçuklu emîr ya da Türkmen beyleri tarafından ele geçirilip doğrudan Selçuklulara bağlı olan yöneticiler tarafından idare edebilmekteydi. Mesela Ahlat Kalesi, Mervânîlerin elinde olmasına rağmen Emîr Nizâmeddîn'in tâbiyyette kusurlu olması nedeniyle Sultan Alp Arslan tarafından Mervânîlerin elinden alınarak daha önceki sahipleri olan Türkmenlere verildi.

³⁰ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârıkî*, s. 175-176; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 166; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 320; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VIII, s. 255; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 170; Çevik, *XI ve XII. Yüzyıllar Arasında Diyâr-ı Bekr Bölgesi Tarihi*, s. 192.

³¹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 168; Azîmî, *Târîh*, s. 22; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 37; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, s. 11-12, 16; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 141; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VIII, s. 256; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 62; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 171; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 53; Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 124; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 60-61; el-Azhari, *The Saljûqs of Syria*, s. 34-35.

Sultan Alp Arslan Halep Mirdâsî emîri Mahmûd'u itaat altına aldıktan sonra Mısır üzerine yürümek için harekete geçtiği esnada İmparator Romanos IV. Diogenes'in elçisi gelerek sultandan Mısır seferi esnasında Bizans İmparatorluğu'ndan yeni fethettiği Erciş, Malazgirt ve Menbiç'i Bizans İmparatorluğu'na iade etmesini istedi. Bu talep üzerine hiddetlenen Sultan Alp Arslan, Bizans elçisini sert bir cevapla reddetti. Bu teşebbüsün bir yanıltmaca olduğunu düşünen Sultan Alp Arslan, İmparator Romanos IV. Diogenes'in büyük bir orduyla Sivas'tan Erzurum'a yöneldiği haberini alınca telaşa kapılarak 23 Receb 463/26 Nisan 1071 tarihinde derhal Anadolu Türkmenlerinin askerî üssü olan Ahlat'a doğru yola çıktı. Ahlat'a dönme kararı alan Sultan Alp Arslan, Mısır seferinden vazgeçmeyerek askerlerinin bir kısmını Halep Mirdâsî emîri Mahmûd ile beraber Mısır seferine memur etti. Sultanın Halep'te rahat davranarak vakit kaybetmesinin sebebi Mısır seferine çıkarken Anadolu'da Bizans İmparatorluğu'nu sıkıştırması ve kendinden kaçan eniştesi Elbasan'a takip etmekle görevlendirdiği Afşîn Bey'in Anadolu içlerine kadar ilerleyip yağma yaptıktan sonra Ahlat gelerek sultana Bizans İmparatorluğu'nun Selçuklu ilerleyişini durduracak bir askerî güce olmadığı haberini göndermesi idi. Afşîn Bey'in bu şekilde bir haber vermesinin sebebi ise kuvvetle muhtemel Bizans imparatoru Romanos IV. Diogenes'in Anadolu seferi için yaptığı hazırlığın İstanbul'un Avrupa yakasında olmasıdır. Anadolu tarafında olsaydı hem Afşîn Bey'e karşı bir direniş gösterilirdi ya da Afşîn Bey bu hazırlıktan haberdar olacağı için sultana bu şekilde bir istihbarat verirdi ve Sultan da buna yönelik bir tedbir alırdı. Zira bu haber üzerine Anadolu meselesini hafife alan Sultan İmparator Romanos IV. Diogenes'in Sivas'tan Erzurum'a ilerlediğini haber alınca hızlı bir şekilde Ahlat'a dönme kararı aldı.³²

³² İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârikî*, s. 176; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 168; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 37; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, s. 16-18; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 141; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 320; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, s. 256-257; Reşideddîn Fazlullah, *Câmi'ü't-*

Selçuklular hem Doğu Anadolu hem de el-Cezire bölgelerinde aynı faaliyet gösterirken Bizans İmparatorluğu'nun aslî unsuru olan Rumlar, Batı Anadolu bölgesine çekilirken garnizon şehirlerde bulunan Bizans askerleri ise ülkelerinin ellerinden gittiğini seyretmekten başka bir şey yapamamaktaydılar. Selçuklu ilerleyişine karşı koymak amacıyla Bizans tahtında yapılan değişikliklerle İmparator olan Romanos VI. Diogenes, 461/1069 yılında Anadolu'daki Türkmen akınlarını durdurmak ve Selçuklu Türkmenlerinin askerî durumunu tahlil etmek amacıyla Sugûru's-Şâm ve Doğu Anadolu bölgelerine sefer düzenledi. Fakat İmparator Romanos IV. Diogenes, bu sefer esnasında Türkmenler ve Mirdâsîler karşısında özellikle Sugûru's-Şâm'da bazı başarılar elde etmiş olsa da Antakya bölgesinde baş gösteren bulunan ordusu kıtlık ve açlığa maruz kalınca başka hiçbir askerî harekette kalkışmadan bozguna uğramışçasına başkenti İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştı. İmparatorun ordusu öylesine erimişti ki Orta Anadolu'da akın yaparak şehirleri ele geçiren ve Bizans vatandaşlarının esaret altına alan Türkmen başbuğu Afşîn Bey komutasındaki Selçuklu ordusunu bölgeden uzaklaştırmak için hiçbir teşebbüs bile girişmedi. Hatta Afşîn Bey tarafından yakalanmamak için adeta onun olduğu bölgelerin uzağından geçmeyi tercih etti. İstanbul'a giden İmparator Romanos IV. Diogenes, Afşîn Bey'in bölgeden uzaklaşmasından sonra Selçuklu Türkmenlerine karşı yalnızca Sivas'ta savunma tedbirleri almakla kifayet etti. Ancak 462/1070 yılında Sivas'ta bulunan doğu orduları komutanı Manuel Komnenos'un sultandan kaçarak imparatora sığınmak için Anadolu'ya giren Elbasan tarafından kolayca mağlup edilmesi imparatorun aldığı bu tedbirlerinde Türkmenler karşısında hiç bir işe yaramadığını ortaya koydu. Dahası Elbasan'ı Selçuklulara

---

Tevarîh: Selçuklu Devleti, s. 112; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 62; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 187; ; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 205; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 171; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 26; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 274; Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 61.

iade etmediği için Afşin Bey, İstanbul Boğazı'ndan başlayarak Batı Anadolu'dan Doğu Anadolu'ya kadar olan bölgeleri yağmalamak suretiyle Bizans İmparatorluğu'nun orta ve batı Anadolu'da aldığı tedbirlerin boşuna olduğunu ispat etti.

İmparator Romanos IV. Diogenes'in Doğu Anadolu-Azerbaycan-İran Seferi ve Ahlat Türkmenleri

Anadolu'daki ilk Selçuklu seferleri başlangıçta keşif, ganimet/yağma ve yıldırma amacı ile düzenlenmekteydi. Bizans orduları ile sık bir şekilde karşılaşmaya Selçuklu/Türkmen akıncıları birkaç çatışmada mağlup olsalar da Türkmen göçleri sayesinde birliklerini sürekli olarak takviye ettikleri ve Selçuklulardan aldıkları destek sayesinde Bizans İmparatorluğu'na karşı sürekli bir taarruz halindeydiler. Bizans İmparatorluğu'nun halkı ise muhasara aletlerine sahip olmayan Türkmenlerden kurtulmak için ya müstahkem kalelere sahip olan garnizon şehirlere sığınmayı ya da Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya göç etmeyi tercih etmekteydiler. Ayrıca Selçuklu Türkmenlerinin Anadolu'daki seferleri esnasında öldürülen ve esir edilenlerin sayısı da az değildi. Bu sayede Anadolu'da dayandığı temel zayıflaması ile Anadolu'dan elde edilen geliri de kaybeden Bizans imparatoru Romanos IV. Diogenes, bu kayıplarını telafi etmek ve Anadolu'yu Türkmenlerden temizlemek için bu sefer vasıtasıyla büyük bir hamle yaptı.

Selçuklu/Türkmen akıncılarının neden olduğu durumun farkına varan İmparator Romanos VI. Diogenes hem Anadolu'daki Selçuklu/Türkmen ilerleyişini durdurmak ve istikrarı sağlamak hem de Selçukluları Azerbaycan ve İran sahasının dahi dışına çıkarmak için büyük bir ordu hazırladı. İmparator Romanos IV. Diogenes, bu amaçla Bizans İmparatorluğu hâkimiyetindeki Balkanlar, Bitinya (merkezi İznik/Nikea ve olan İzmit Körfezi, İstanbul, Sakarya ile Bursa arasındaki bölge), Çukurova (Kilikya), Kapadokya, Karadeniz sahillerindeki Rumlar ve Ermenilere ilaveten Slav (Rus), Alman, Frank, Gürcü, Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz/Oğuz ve Kuman/Kıpçak oluşan bir ordu toplayarak Anadolu seferine çıktı. İmparator

Romanos IV. Diogenes, ordusunun maneviyatının daha sefere başlamadan yükseltmek amacıyla Ayasofya'da büyük bir ayin düzenledikten sonra 8 Cemaziyelahir 463/13 Mart 1071 tarihinde İstanbul'dan hareket ederek Anadolu ve İran seferine çıktı. İmparatorun ordusunun sayısı hakkında İslâm kaynakları 200.000 ile 600.000 arasında farklı rakamları vermektedirler. Bizans ordusunda Selçuklu Türkmenlerinin fethettikleri müstahkem kaleleri geri alabilmek için ücretli olarak oluşturulan mancınıkçı, çarkçı, lağımçı, kazancı, arabacı sınıflarından 100.000 kişi, 30.000 kişilik komuta kademesi (subay ve komutan), takriben 4.000 kadar da harp malzemesi taşıyan araba da yer almaktaydı. Ayrıca Bizans ordusunun öncü birlikleri içinde takriben 15.000 kişilik Uz/Oğuz birliği de vardı.³³

İstanbul'dan yola çıkan kalabalık Bizans ordusu Eskişehir'den sonra Kızıl Irmak Vadisi'ni takip ederek Sivas'a ulaştı. İmparator Romanos VI. Diogenes, Halep'te bulunan Sultan Alp Arslan'a Mısır seferine giderken fethettiği Erciş, Malazgirt ve Menbiç şehirlerini Bizans İmparatorluğu'na iade etmesi ve Türkmenleri Anadolu'dan çekmesi için elçi gönderdi. İmparator Romanos IV. Diogenes, ayrıca Sivas yöresindeki Rumların Türkmenler karşısında gerektiği gibi mücadele etmeyen ve Rumları yalnız bırakan Ermenileri şikâyet etmeleri üzerine şehre girerek Ermenileri cezalandırdı. Sivas'taki Ermeni idarecileri Atom ve Ebû Sehl'i Sivas'tan kovdu.³⁴

³³ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârikî*, s. 174; Azîmî, *Târîh*, s. 22; Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 33; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 37; Psellos, *Khronographia*, s. 229; Attaleiates, *Tarih*, s. 151-152; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 46; Urfalı Mateos *Vekayi-Nâme*, s. 140; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, s. 12; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 321; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, s. 257; Reşîdeddîn Fazlullah, *Câmi'ü't-Tevârih: Selçuklu Devleti*, s. 112; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 63; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 187; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 176-177; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 53; Hillenbrand, *Turkish Myth and Muslim Symbol: the Battle of Manzikert*, s. 10.

³⁴ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 141; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 177; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 54; Grousset,

İmparatorun bu davranışı ordusundaki Ermenilerin nefretini kazanmasına neden olmasının yanı sıra Ermeni birlikleri, Malazgirt Savaşı'nda muharebeye isteksiz davrandıkları yetmiyormuş gibi durumun Bizans ordusunun aleyhine geliştiğini gördüklerinde muharebe alanını terk ederek imparatora olan kin ve nefretlerini göstermelerine sebep oldu.

İmparator Romanos IV. Diogenes, ordusundaki komutanlardan Joseph (Ioseph) Tarkhaniotes ve Nikephoros Bryennios'un Sivas dolaylarında bekleyip çevreyi yağmalayarak Selçuklu Türkmenlerini sıkıştırma ve çevreleme tekliflerini reddederek harekât istikametini doğu Anadolu'da etrafı Türkmenler tarafından sürekli olarak yağmalanan garnizon şehri Erzurum (Theodosiopolis, Kâlıkâlâ) olarak belirledi. Erzurum'a gelen İmparator Romanos IV. Diogenes, Ermeni magistros Basilakes'den sultanın Kuzey Suriye'den ayrılarak el-Cezire bölgesine çekildiği haberini aldı. Yaklaşık 20.000 kişilik bir birliği İberyâ (Gürcistan)'ya gönderip arkasını sağlama alan İmparator Romanos IV. Diogenes, Sicilya'da Müslümanlara karşı verilen mücadelede cesurluğu temayüz etmiş olan Ursel (Rouselios) ve Tarkhanitos (Tarkan)'u Malazgirt ve Ahlat bölgesindeki Türkmenleri kontrol etmeleri için öncü birlik olarak görevlendirdi. İmparator ise Azerbaycan'a gitmek yerine sultanın henüz fethetmiş olduğu Malazgirt ve Türkmenlerin toplanma merkezi olan Ahlat'ı ele geçirmek ve burada Türkmen savaşçıları da mağlup ederek ülkesini güvene almak istiyordu. İmparator Romanos IV. Diogenes, bu nedenle ordusundaki asker sayısı ve teçhizatın çokluğu nedeniyle yavaş hareket ettiği için öncü birliklerinin peşinden Malazgirt'e doğru hareket etti. İmparator Romanos IV. Diogenes, ayrıca Erzurum'da bulunduğu esnada Bizans ordusundaki Türklerin özellikle Oğuzların Selçuklu tarafına geçtikleri ve Türkmen beyleri ile haberleştikleri rivayetini alınca Selçuklulara katılıp kendine

---

Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi, s. 610-611; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 33, 105

ihamet edebileceği hakkında şüpheye düştüğü Elbasan'ı tedbiren İstanbul'a gönderdi.³⁵

İmparatorun Erzurum'dan doğuya gitmeyip güneye doğru ilerlediği haberi Diyâr-ı Bekr bölgesindeki mahalli idarecileri dehşete düşürdü. Sultan Halep'ten hızlı bir şekilde hareket ederek Meyyâfârîkîn (Silvan)'e geldiği zaman bölge halkı Bizans tehlikesine karşı kendi başlarına bir mücadele vermekte yetersiz olduklarını düşünerek ya da mücadele verebilecek bir askerî mevcudiyete sahip olmadıkları ve bölgedeki Türkmenler ile aralarının iyi olmasından dolayı sultandan yardım istediler. Çünkü Selçuklu öncesi Doğu Anadolu'da meskûn olan Müslümanları yıldırma ve buradan göç etmelerini sağlamak için el-Cezire ve Doğu Anadolu'daki İslâm şehirlerini baskı altına alan Bizans ordularının ele geçirdikleri şehir ve kalelerdeki Müslümanlara yaptıkları işkenceler bölge halkının hafızasından henüz silinmemişti. Bu kötü tecrübeyi bir kere daha yaşamak istemeyen Müslümanlar, Van Gölü'nün kuzeyindeki şehirleri ve bölgeleri terk ederek Diyâr-ı Bekr bölgesine göç ettiler. Halep'ten ayrılarak Ahlat'a gelmek isteyen Sultan Alp Arslan, adeta bozguna uğramışçasına serî ve cebrî bu yürüyüş esnasında Fırat Nehri'ni geçerken ordusunda bulunan hayvanlardan birçoğu yüklerinin ağırlığı nedeniyle boğularak telef oldu. Fakat kayıplara aldirmayarak oğlu Melikşâh, eşi Selcen Hâtûn ve veziri Nizâmü'l-Mülk'ü yaşlı askerler ile birlikte Selçuklu hazinelerinin bulunduğu Hemedan'a göndererek yanında sadece 15.000 kişilik hassa askerleri bulunduğu halde Ahlat'taki Türkmenlere güvenerek Meyyâfârîkîn'e gelen Sultan Alp Arslan, Erzen-Bitlis yolu ile Afşîn Bey tarafından idare edilen ve Anadolu Türkmenlerinin askerî üssü olan Ahlat'a ulaştı.³⁶

³⁵ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 142; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 64; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 181; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 57; Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", s. 337.

³⁶ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârîkî*, s. 176; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 169; Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 32-33; Bundârî,

26 Ağustos 1071 Malazgirt Savaşı ve Anadolu Türkmenlerinin Savaşın Kazanılmasındaki Roller

Sultan Ahlat'a ulaştıktan sonra Mısır'a sefere memur ettiği Ay Tegîn'in de ordusuna katılması üzerine gücünü arttırdı. Fakat Selçuklu ordusu her ne kadar güçlenmiş olsa da Selçukluların bu savaşı tasarlamamaları ve beklemedikleri bir zamanda muharebeyi kabul etmek zorunda kalmış olmaları aslında savaşa tam olarak hazır olmadıklarını ortaya koymaktadır. Bizans ordusunun ülkesine doğru ilerleyişini durdurmak isteyen Sultan Alp Arslan, Selçuklu hâkimiyetindeki bölgelerden asker gelmesini bekleme vakit olmadığı için muharebeyi kabullenmek zorunda kaldı. Bu durum Selçuklu ordusundaki asker sayısının en fazla 35-40.000 olmasına sebep oldu. Bu nedenle Selçuklu sultanının yanında çok asker olmadığını bilen İmparator Romanos IV. Diogenes, Selçuklu ordusunun takviye edilmesine fırsat vermeden Selçukluları savaşa mecbur etmek için ele geçirip halkını öldürttüğü Malazgirt'ten hareketle ağır bir yürüyüşle Ahlat'a yöneldi.³⁷

Sultan Alp Arslan, Ahlat'a eriştiği zaman İmparator tarafından görevlendirilmiş olan Ursel ve Tarkhaniotes'in komuta ettikleri Bizans öncü birliği Ahlat'a yaklaşmıştı. Ahlat yakınlarında Anadolu seferlerinde Türkmenler arasında ün yapmış olan Türkmen Beyi

---

Irak ve Horasan Selçukluları, s. 38; Attaleiates, *Tarih*, s. 155; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 174; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, s. 256; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 64; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 178; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 55; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 187; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 27; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 612; Dominique Sourdel - J. Sourdel-Thomine, "Un Acte de Vente Arabe Portant sur la Région d'Ahlat au VIIIe/XIIIe Siècle", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, VI/10-11, Ankara (1968) 1972, s. 53.
³⁷ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 169; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 38; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 133; Attaleiates, *Tarih*, s. 156-157; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 49; Münecimbaşî, *Câmiu'd-Düvel (Sahayif-ül Ahbar fî Vekay-il Asar)*, I, s. 40; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 64; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 179; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 275-276; Hillenbrand, *Turkish Myth and Muslim Symbol: the Battle of Manzikert*, s. 15.

Sunduk (Samuk) Bey, keşif yapmak ve yol açmak için bölgeye gelen Bizans öncü birliğini 17 Zilkade 463/16 Ağustos 1071 tarihinde karşılayarak mağlup etti. Öldürülmek ve esir edilmekten kurtulan Bizans askerlerinin Malatya istikametine doğru kaçmalarına sebep oldu. Bizans öncü birliklerinin maneviyatlarını arttırmak için yanlarında getirdikleri Kutsal Haç, Selçuklular tarafından ganimet olarak ele geçirildi. Ahlat'a getirilen bu kutsal haç daha sonra zafer nişanesi olarak Selçuklu hazinelerinin bulunduğu Hemedan'a gönderildi. Öncü birliğinin mağlup olduğunu haber alan İmparator Romanos IV. Diogenes, Selçukluların ve sultanın askerî durumunu öğrenmek için Erzurum'da ordusuna dahil olan Ermeni magistros Basilakes'i Selçuklu askerî üssü olan Ahlat üzerine ikinci bir öncü birlik vazifesiyle görevlendirdi. Ermeni askerlerinden müteşekkil bu ikinci öncü birliği de ilk öncü birliği gibi Selçuklu öncü birliğinin baskınına uğradı ve esir edilen magistros Basilakes haricindeki bütün askerler öldürülmek suretiyle öncü birliği yok edildi.³⁸

Bizans öncü ve keşif birlikleri Selçuklu öncü birliklerini teşkil eden Türkmenler tarafından yok edildiği zaman İmparator Romanos IV. Diogenes, Selçuklu sultanının bir yıl önce fethederek Selçuklu hâkimiyetine aldığı Malazgirt'i işgal etti. Şehirdeki Müslümanları öldüren Bizans ordusu, Sultan Alp Arslan ve Türkmenlerin ordugahının bulunduğu Ahlat'a doğru ilerledi. Malazgirt'in düştüğü haberini aldıktan sonra yeni bir savaş manevrası belirleyen Sultan ise Bizans ordusundan daha önce geçitleri ve müstahkem mevkiileri tutmak hedefiyle Ahlat'tan kuzeye yöneldi. Sultanın kuzeye yönelmesinin bir diğer sebebi Türk men obalarının Ahlat'ta bulunuyor olması ve mağlup olunduğu taktirde Bizans ordusunun bu obalardaki insanları öldürecekleri endişesi ile onlara kaçış için süre

---

³⁸ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 169; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 133-134; Attaleiates, *Tarih*, s. 158-160; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 64; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 179; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 55-56; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 27; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 275.

kazandırmaktır. Bu suretle birbirine yaklaşan iki ordu Malazgirt-Ahlat arasındaki Zehve (Rahve) Ovası'nda karşılaştı. Bu mevki Murat Suyu'nun bir kolu üzerinde, Süphan Dağı'nın Malazgirt'e bakan yamaçlarında yer almaktadır. Böylece ilk Anadolu akınlarından itibaren Türkmenlerin toplanma alanı ve askerî üssü olan Ahlat, bu büyük Bizans ordusunu üstüne çekmiş ve Anadolu siyasetini ve tarihini değiştirecek bir savaşın sebebi olmuştur.

İslâm kaynaklarının ittifaken kaydettikleri bilgiye göre Ahlat-Malazgirt arasında gerçekleşen muharebede Bizans ordusunun merkez kuvvetlerini İmparator Romanos IV. Diogenes, sağ kanadını Aliates, sol kanadını Nikephoros Bryennios, artçı birlikleri ise tahtın kendi hakkı olduğunu düşünen ve bu nedenle savaşa isteksiz olan imparatorun üvey oğlu Andronikos Dukas komuta etmekteydi. Selçuklu ordusunu ise Sultan Alp Arslan, Kafkasya fatihi Sâv Tegîn, Bekçioğlu Afşîn, Gevher-Âyin, Tarang (Tarangoğlu, Taranges), Sunduk (Samuk, Sanduk) ve Ay Tegîn Beyler komuta etmekteydiler. Mezkûr beylerin yanı sıra Ahmedşâh, Dilmâçoğlu Mehmed, Tutuoğlu'nun savaşta yer aldığı kuvvetle muhtemeldir. Bununla beraber Malazgirt savaşından sonra Doğu Anadolu'yu fethederek bu bölgeyi Türkmen ülkesi yapan Türkmen beyleri Saltuk Bey, Mengücek Bey, Danişmend Ahmed Gâzî, Artuk Bey, Çâvlı Bey, Porsuk Bey'in savaşa iştirak ettikleri kaydedilmektedir.³⁹ Hatta bu dönemde

³⁹ Süryanî Mihail, *Vakainame*, s. 26; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 65-66; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 179; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 19, 21, 73-74, 130, 152; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 56; Reşideddîn Fazlullah, *Câmi'ü't-Tevârih: Selçuklu Devleti*, s. 115; Faruk Sümer, "Malazgird Savaşına Katılan Türk Beyleri", *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, IV, Ankara 1975, s. 197-207; Süleyman Tülücü, "Malazgirt Savaşına İştirak Eden Türk Beyleri ve Hâl Tercümelere", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, İstanbul 1986, s. 291-334; Süleyman Tülücü, "Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beylerinden Gevher-Âyin ve Sav-Tegin", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 39, İstanbul 1985, s. 253-259; Süleyman Tülücü, "Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beylerinden Artuk Bey", *Kültür Bakanlığı Milli Kültür Dergisi*, 87, Ankara 1991, s. 22-26; Süleyman Tülücü, "Malazgirt Savaşı'na Katılan Türk Beylerinden Sunduk Bey", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 13, Erzurum 1999, s. 269-276.

Sultan tarafından mahpus tutulan Kutalmışoğullarının bile bu savaşa iştirak ettikleri rivayet edilmektedir. Ancak Yabgulu (Nâvekiyye) Türkmenlerinin Kutalmışoğulları dururken Melik Elbasan'a tâbi olma durumları muhtemel olmadığı için bu meselenin doğru olmadığını söylemek tarihi hakikatlere aykırı olmaz. Kutalmışoğulları dışındaki beylerin bu savaşa iştirak etmeleri kuvvetle muhtemel olmanın yanı sıra Irak ve Suriye sahası İslâm tarih müverrihlerinin bölgeye çok uzak olmaları ve Bizans kay-naklarının ise ordularının yenilgiye uğratılması nedeniyle Bizans İmparatorluğu tarih yazım geleneği gereği bu önemli savaştan gereği gibi bahsetmezler. Bu nedenle Malazgirt Savaşı Türk, İslâm, Bizans, Hristiyan, Rum, Ermeni, Anadolu, el-Cezire ve Azerbaycan tarihi için önemli olduğu derecede kayıt altına alınmış bir savaş değildir.

Bizans İmparatorluğu'nun ordusu, muharebenin vuku bulacağı Zehve (Rahve) bölgesine (bu mevki İslâm kaynaklarında ittifaken "*beyne'l-Hılat (Ahlat) ve'l-Malazgird: Ahlat Malazgirt arasında*" şeklinde kaydedilmektedir.) ulaştığında Selçuklular/Türkmenler daha önce davranıp müstahkem mevkilleri tutmuşlardı. Sultan Alp Arslan, askerlerine çok güvense bile Bizans ordusunun kalabalıklığı dolayısıyla şehadeti göze alarak adeta bir milletler birliği ordusu niteliğindeki Bizans kuvvetleri karşısında şecaatle duruyordu. Türk-İslâm savaş töresine uygun olarak Sultan Alp Arslan, savaşa girişmeden önce tevafuken nezdinde bulunan Abbâsî halifesi el-Kâim Biemrillâh'ın sefiri Ebû'l-Ganâim İbn Mühellebân (Mahlebân) ve istihbarî zekâsına itimat ettiği Türkmen beyi Ay Tegîn ya da Sâv Tegîn'i barış yapmak ve zaman kazanmak için imparatora gönderdi. Kalabalık ordusuna çok fazla güvenen İmparator Romanos IV. Diogenes, sultanın barış teklifini reddetti. İmparator İbn Muhellebân'ın barış teklifini ancak sultanın teslim olması ya da ordugâhının kaldırıp, çadırını söküp derhal Anadolu'dan uzaklaşması ile olabileceğini söyledi. Ayrıca gurur ve kibri zirveye ulaşan İmparator Romanos IV. Diogenes, Selçuklu elçi heyetinin Sultan Alp Arslan'ın kendilerinden korktuğu için gönderildiğini düşünüp cüretini daha ileri bir seviyeye taşıyarak İbn Mühellebân'a, "*İsfahan mı daha*

güzeldir, Hemedan mı, bana ondan haber verin?” şeklinde bir soru sorması üzerine İbn Mühellebân’dan “İsfahan” cevabını alınca “Hemedan’ın soğuk olduğunu öğrendik. Biz İsfahan’da ve hayvanlarımız da Hemedan’da kışlar” diyerek asıl hedefinin sadece Anadolu’yu Türk fethinden korumak değil daha da ileri giderek Makedonyalı Büyük İskender (İskender-i Zülkarneyn) ve eski Roma/Bizans imparatoru II. Herakleios gibi İran sahasını dahi hükmü altına almak niyetinde olduğunu ortaya koydu. İmparatorun aldığı bu cevap üzerine sultanın elçisi İbn Mühellebân ona “Hayvanlarınız Hemedan’da kışlar; ama sizin nerede kışlayacağınızı bilemem” şeklinde nüktedan bir cevap vermesi üzerine elçi heyeti imparatorun huzurundan ayrılarak sultanın nezdine gittiler.⁴⁰

Bizans kaynakları, yaptığı işlerde ileri görüşlü olmayan ve bir işin önünü arkasını düşünmeden tedbirsizce hareket eden İmparator Romanos IV. Diogenes, elçilerin Sultan Alp Arslan’dan getirecekleri cevabını beklemezsizin Selçuklular/Türkmenleri bir an önce savaşa mecbur ettiğini kaydetmektedirler. İmparatorun savaş borazanlarının çaldırılması sonucu Selçuklu/Türkmen tarafında kısa süreli bir infial durumu vuku bulsa da Selçuklu/Türkmen ordusu derhal toplanarak Bizans ordusunun tam karşısında savaş düzenine girdiler. Zira bu ihtimali her daim göz önünde bulunduran ve savaşa en hazırlıksız oldukları zaman bile düşmanlarından daha hazır olan Türkmenler, Selçuklu sultanının talimatlarını derhal yerine getirerek mevzi aldılar. Ayrıca bekleme sırasında Türkmenler Bizans ordusunun maneviyatını bozmak ve kendileri gibi oğuz olan soydaşlarını kendi taraflarına çekmek için vur kaç taktiği uygulayarak

---

⁴⁰ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârîkî*, s. 176-177; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 169; Psellos, *Khronographia*, s. 229; Attaleiates, *Tarih*, s. 164-165; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 135; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 142; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 321; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VIII, s. 257; Reşîdeddîn Fazlullah, *Câmi'ü't-Tevârîh: Selçuklu Devleti*, s. 113; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 66; ; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 205; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 180-181; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 57; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 28.

gece Bizans tarafını ok yağmuruna tutuyor, gündüz ise savaş naraları atarak ve savaş davulu olan kös çaldırarak Bizans ordusundaki zaten yorgun ve savaşa isteksiz olan askerlerin uyumalarına ve dinlenmelerine engel oluyorlardı. Görüldüğü üzere Selçuklu Türkmenlerinin Malazgirt Savaşı'nda Bizans İmparatorluğu'na karşı elde ettiği zafer basit bir galibiyet değil son derece iyi tasarlanmış ve zafer için ellerinden gelen bütün çabanın gösterildiği muazzam bir savaş manevrası sonucunda elde edilmiş bir başarıdır. Bu başarı Bizans ordusunu teşkil eden farklı din ve milletlere mensup karışık bir ordu ile değil birbirini tanıyan ve daha önce sürekli olarak aynı savaşlarda yer alan ve aynı savaş taktiklerinin kullanan bir ordu ile başarılabildi. Bu durumdan rahatsız olan Bizans askerinin maneviyatı bozuk ve uykusuz oldukları halde İmparator genel hücum emri verildiği için savaş düzeni almak zorunda kaldılar. Ayrıca bu anı baskınlar sayesinde Balkanlar'dan Bizans ordusuna ücretli asker olarak dahil olan Uzların (Oğuzların) önemli bir kısmının Selçuklu tarafına geçmeleri zaten maneviyatı bozuk olan ve savaşa isteksiz olan Bizans ordusundaki askerlerin bu kötü durumlarını iyice arttırdığı bizzat İmparator tarafından da müşahede edilmişti. Bu kötü durumdan en çok müteessir olan hiç şüphesiz İmparator Romanos IV. Diogenes'in bizzat kendisiydi. İmparator Romanos IV. Diogenes, Selçuklu tarafına geçmeyen ya da geçemeyen Uzlar (Oğuzlar) hakkında da şüphe duyduğu için ne yapacağını bilemez bir hale gelip saf değiştirmelerin daha fazla artmaması, iase sıkıntısının baş göstermesi ve askerlerinin maneviyat eksikliğinin daha fazla azalmasını engellemek amacıyla bir an önce ne pahasına olursa olsun savaşa başladı.⁴¹

---

⁴¹ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârîkî*, s. 177; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 170; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 134; Attaleiates, *Tarih*, s. 163, 165; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 143; ; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 206; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 183; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 57-58; Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 89-90; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 279; Hillenbrand, *Turkish Myth and Muslim Symbol: the Battle of Manzikert*, s. 15.

Sultan Alp Arslan, 25 Zilkade 463/24 Ağustos 1071 tarihinde barış için imparatorun menfî cevabını alınca acilen ve mümkün olduğu kadar savaş hazırlıklarını tamamladı. Sultanın maneviyatının yüksek olmasına rağmen Bizans ordusunun sayı üstünlüğü nedeniyle savaşın muhtemel sonucundan endişe ettiğini gören, İmâm Muhammed b. Abdülmelik el-Buhârî, sultanın endişesini gidermek ve gönülünü ferah tutmasını sağlamak için ona: “*Ey Sultan! Sen Allah’ın başka dinlere zafer vaadeylediği İslâmiyet uğrunda cihâd yapıyorsun; bütün Müslümanlar minberlerde sana dua yaptığı Cuma günü savaşa giriş. Ben, Allahın zaferi senin adına yazdığına inanıyorum*” diyerek sultanın endişelerini giderdi. Bu durum üzerine Sultan Alp Arslan, imparatorudan red cevabı aldıktan sonra ordusundaki Türkmenleri pusulardaki mevzilere yerleştirdi. Nihâî muharebe için hazırlıklarını tamamlayan sultanın ordusu Bizans ordusuna taciz saldırıları yaparak onları savaşa mecbur ettiler. Bu nedenle hücum eden Bizans ordusu Selçuklu ordusunda bulunan Türkmen başbuğlarından Tarang (Tarangoğlu) Bey’in emrinde ve pusularda bulunan Türkmen savaşçılar tarafından çembere alınabileceklerdi. Bu taciz saldırılarından sonra, daha fazla beklemenin zararına olduğunu müşahede eden İmparator Romanos IV. Diogenes, 27 Zilkade 463/26 Ağustos 1071 tarihinde acilen umumi hücum emri vererek borazan sesleri eşliğinde Selçuklu karargâhına doğru harekâtı başlattı. Selçuklu/Türkmen ordusu ise savaş öncesi gündüz ve gece çalınarak Bizans ordusundaki askerleri uyutmayan ve dinlenmelerine engel olan kös sesleri ve düşman askerlerinin maneviyatını darmadağın eden savaş naraları atarak Bizans ordusuna doğru hareket etti.⁴²

⁴² Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 170; Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukîyye*, s. 35; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 40; Attaleiates, *Tarih*, s. 165; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 50, 54-55; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, s. 20; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 143; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 321; Reşîdeddîn Fazlullah, *Câmi'ü't-Tevârîh: Selçuklu Devleti*, s. 119; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 66-67; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 187-188; ; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 206; Turan, *Selçuklular Tarihi*

Bizans ordusu, Selçuklu/Türkmen ordusu üzerine saldırdıkça Selçuklular/Türkmenler, geri çekilerek saflar halinde hücum şeklinde muharebe etmekten vaz geçiyorlardı. Bu durumun sebebi orduların sayısının eşit olmamasıydı. Selçuklular/Türkmenler genel hücumdan imtina ederek kademeli olarak fakat bozguna uğramadan geri çekildikleri için Bizans ordusunda sabırsızlık ve huzursuzluk halleri ortaya çıkmaya başladı. Ayrıca nihaî muharebe başlamadan önce Bizans ordusunda bulunan Uzlar (Oğuzlar) başbuğları Tamış komutasında Selçuklu/Türkmen tarafına geçişleri, Bizans ordusundaki huzursuzluğu ve düzensizliği iyice arttırdı. Balkanlardaki Türklere oluşan birlikleri savaş öncesinde ve savaş esnasında taraf değiştirerek Selçuklu/Türkmen ordusuna katılmaları üzerine zaten Bizans ordusu içinde bulunmak istemeyen fakat buna mecbur olan ve hem Ortodoks Rumları ve Sivas'taki tutumundan dolayı İmparator Romanos IV. Diogenes'ten nefret eden hem de Selçuklu/Türkmen ordusu karşısında muhtemel akıbetlerinden dolayı korkuya kapılan Ermeniler, Bizans ordusunu ve savaş alanını terk ederek kaçmaya başladılar. Bu duruma hiddetlenen ve maneviyatı bitme noktasına gelen İmparator, ayrılımların artmaması, savaş düzeninin bozulmaması ve manevî olarak mağlubiyet duygusunun orduya hâkim olmaması için düzensizce Selçuklu/Türkmen ordusuna doğru ilerledi. Bu düzensiz ve kontrolsüz ileri harekât Bizans ordusunun merkez kuvvetlerini komuta eden imparatoru Selçukluların/Türkmenlerin maharetle uyguladıkları bozkır Türk savaş geleneği olan Turan Taktiği (Hilal Taktiği, Sahte Ricat ve Kurt Taktiği) gereği sahte bir geri çekilme ile pusuya çekti.⁴³

---

ve *Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 183; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 277; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 319.

⁴³ Attaleiates, *Tarih*, s. 165; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 54-55, Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 143; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 67; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 183-184; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 278.

Selçuklular/Türkmenler, Bizans ordusu karşısında saflar halinde mücadele etmeyerek sistemli bir şekilde saldırıp geri çekilmekte ve bu sayede hem dinlenip hem de silahlarını özellikle ok ve yaylarını doldurarak yeniden hücum etmekteydiler. Bu durum düzensiz bir şekilde Selçuklu ordusu üzerine ilerleyen Bizans ordusundaki askerlerinin Selçukluların/Türkmenleri bu büyük ordu ile savaşmaktan korktukları ve cesaret edemediklerini düşüncesine kapılmalarına sebep oldu. Bu nedenle bir an önce savaşı bitirip başarı kazanmak için kontrolsüzce Selçuklu ordusu üzerine ilerlemeye devam ettiler. Bu hal bizzat İmparator Romanos IV. Diogenes'in komuta ettiği Bizans ordusunun merkez kuvvetlerini Selçuklu/Türkmen pusularına çekmekteydi. İmparator Romanos IV. Diogenes, komuta ettiği ordusuyla birlikte Selçuklu/Türkmen pusuları içinde yeteri kadar ilerleyince başta Tarang Bey ve diğer Türkmen beylerinin komuta ettiği pusulardaki Türkmen askerleri tarafından çember içine alınmaya başlayınca ilk olarak Bizans ordusunun sağ kanadı dağıldı. Bu nedenle dağılan sağ kol kuvvetlerine yardım etmek isteyen İmparator, Selçuklu merkez kuvvetlerinin de artık geri çekilmeksizin şiddetli bir şekilde savaşmaları üzerine hazinenin bulunduğu ordugâha doğru geri çekilmeye başladı. Ancak bu hal, Selçukluların/Türkmenlerin uyguladıkları gibi sistemli bir geri çekilme değil adeta bir bozgun havasındaydı. İmparator Romanos IV. Diogenes'in komuta ettiği merkez kuvvetlerinin sağ ve sol cenahlarının Selçuklu askerleri tarafından çembere alınması üzerine yedek kuvvetler komutanı müteveffa İmparator X. Konstantinos Dukas'ın oğlu ve mevcut imparatorun üvey oğlu olan Andronikos Dukas, imparatorun öldürüldüğünü ya da bozguna uğrayarak geri çekilmeye başladığını

---

⁴³ Aristakes Lastivertci, *History*, s. 170-171; Süryanî Mihail, *Vakainame*, s. 26; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 143; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 321; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 40; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 183-184; ; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 206; Norwich, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi*, s. 278-279; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 613.

duyurarak savaşa dahil olmadan önemli sayıda askere malik bir birlikle savaş meydanından ayrılarak İstanbul'a doğru kaçtı.⁴⁴ Yedek kuvvetlerin de kaçması ile Türkmen savaşçılar tarafından etrafı çevrilerek ok yağmuruna maruz kalan ve bu nedenle büyük kayıp veren Bizans ordusuna genel bir infial ve mağlubiyet havası hâkim oldu. Düzensiz bir şekilde geri çekilmekte olan Bizans kuvvetleri Selçuklular/Türkmenler tarafından çembere alındıkları için bu teşebbüslerinde başarısız oldular. Böylece imparatorun komuta ettiği ve Türkmenler tarafından etrafı çevrilen Bizans ordusunun merkez kuvvetleri kenarlardan merkeze doğru eriyerek çekilmeye başladılar. Ögle vakti başlayan savaş, imparatorun komuta ettiği merkez kuvvetlerinin çembere alınıp öldürülmeleri üzerine akşam karanlığı çökmeden önce genel itibariyle son buldu. Ancak çemberin dışında kalan ve çevreye dağılan sağ ve sol kanat kuvvetleri ile onları takip eden Türkmen savaşçılar arasında bazı çatışmalar vuku buldu.

İslâm kaynakların verdikleri bilgilere göre İmparator Romanos IV. Diogenes, savaşta aldığı yaralar nedeniyle bir köşede yanında hiç bir askerî bulunmadığı ve yorgun bir halde dinlenirken Selçuklu devlet adamlarından Sa'dü'd-Devle Gevherâyin (Güherâyin)'in gulamlarından biri olan Şâdî (Sa'dî) tarafından yakalandığı ve Selçuklu ordugahına ve sultanın çadırına getirildiğini kaydedilirken, Bizans kaynakları Selçukluların savaş esnasında imparatoru takip ettikleri ve onu tanıdıklarını ve ellerinden kaçmaması için üzerine hücum ettiklerini ve koruması olan askerlerin öldürülmeleri nedeniyle Selçuklular/Türkmenler tarafından esir edildiğini bildirmektedirler. Savaş alanını denetleyen, emîr ve beylerinden izahat alan Sultan Alp Arslan, İmparator Romanos IV. Diogenes'in esir edildiği haberini alınca bu haberi teyid etmek için doğruca çadırına

---

⁴⁴ Psellos, *Khronographia*, s. 229; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 136-137; Attaleiates, *Tarih*, s. 165-166; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 52-53; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 143; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 183; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 59-60; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 613-614.

geldi. Elçilerin imparatoru tanımları ve daha önce esir edilmiş olan ikinci keşif birliğini komuta eden Ermeni magistros Basilakes'in de çadıra geldiği esnada imparatora hürmet göstermesi üzerine imparatorun esir edildiğine kânî olan Sultan Alp Arslan, imparatora esir muamelesi yapmayarak çadırının yanında onun için de bir çadır kurdurup dinlenmesini sağladı. Bu durumla beraber Selçuklular/Türkmenler, Bizans ordusunun bakiyelerini takip ederek çevrede güvenlik tedbirleri aldılar.⁴⁵

Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu Arasındaki Antlaşma ve Ahlat Türkmenlerinin Antlaşmaya Tepkileri

Esir edilmiş ya da öldürülmüş imparatorunun hiçbir gayeye hizmet etmeyeceğinin iyi bir şekilde tahlil eden Sultan Alp Arslan, imparatoru kazançlı bir anlaşmayla özgürlüğüne kavuşturarak ileri görüşlülüğünü ve siyasî dehasını ortaya koydu. Ayrıca Sultan Alp Arslan, kabiliyetlerini sadece savaş alanında değil aynı zamanda barış esnasında da sergileyebildiğini ispat etmiş oldu. Sultan Alp Arslan, imparatorun tahtına Romanos IV. Diogenes'in üvey oğullarının oturacağını ve fazla geç kalınırsa elindeki esir imparatorun hükümsüz olacağını düşünerek onunla bir anlaşma yapıp ivedilikle İstanbul'a gitmesi ve tahtını koruması için Romanos IV. Diogenes ile antlaşma yaptı. Mevcudiyeti gayr-i sahih olan bu antlaşmaya göre İmparator fidyeye-i necât (kurtuluş akçesi) olarak 100.000 dinar ve Bizans İmparatorluğu ise yıllık vergi olarak 360.000 dinar haraç ödeyecekti. Nakdî meseleler bu minval üzere halledildikten sonra Selçukluların fethettikleri Erciş, Malazgirt ve Menbiç'in Selçuklu Devleti'ne ait olduğu kararlaştırıldı. Ayrıca sahih olmamakla birlikte

⁴⁵ Psellos, *Khronographia*, s. 229; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 136-137; Attaleiates, *Tarih*, s. 165-166; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 52-53; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 143; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 183; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 59-60; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 613-614.

İslâm kaynaklarında İmparator ile Sultan arasında sıhrî/akrabalık bağı kurulacağına dair bilgi yer almaktadır.⁴⁶

Sultan Alp Arslan ile İmparator Romanos IV. Diogenes arasında mezkûr tarzda bir antlaşmanın yapıp yapılmadığına dair kesin deliller mevcut değilse dahi sultanın imparatoru hiçbir antlaşma yapmadan salıvermesi gayr-i mantıkîdir. Ayrıca Bizans kaynaklarında yer alan Selçukluların imparatora “*Barbarlara mahsus bir elbise giydirildi*” kayıt imparatorun serbest kalmak şartıyla artık Selçuklulara tâbi olduğunu işaret etmektedirler. Zira bir Türk-İslâm devleti olan Selçuklu Devleti’nde hükümdarın vasalı/tâbii olmanın şartlarından birisi de sultanın gönderdiği değerli taş ve mücevherler ile dolu olan kıymetli elbise ya da kaftan anlamına gelen hilat giyilmesi imparatorun bu suretle sultanı metbû tanıdığını ortaya koymaktadır. Sultan Alp Arslan, İmparator ile anlaştıktan sonra İstanbul’daki Bizans tahtında bir değişiklik olmadan acilen imparatorun İstanbul’a dönmesi için yanındaki bazı önemli komutanlar hariç askerî olmayan imparatora Bizans bölgelerine kadar refakat etmesi için 2 Türkmen beyini görevlendirdi. Ayrıca esir İmparator Romanos IV. Diogenes’e hürmet göstererek bir fersahlık mesafeye kadar ona refakat etti. Sultan bahsedilen yardımlarla yetinmeyerek ordusu dağılan ve en güvenilir askerlerini Zehve Ovası’nda kaybeden imparatora yeni bir birlik toplaması için 10.000 dinar hediye etti. Böylece 8 gün esaret altında kalan İmparator Romanos IV. Diogenes, 5 Zilhicce 463/3 Eylül 1071

---

⁴⁶ İbnü’l-Ezrak, *Târîhü’l-Fârîkî*, s. 179; Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-Zamân fi Târîhi’l-Âyân’da Selçuklular*, s. 171-172; Hüseyinî, *Ahbârü’l-Devleti’s-Selçukiyye*, s. 36; *Râhatü’s-Sudûr ve Âyetü’s-Sürûr*, I, s. 117; Ebû’l-Ferec, *Tarih*, I, s. 323; *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, s. 294; Psellos, *Khronographia*, s. 239-231; Attaleiates, *Tarih*, s. 16; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 56; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 143; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, VIII, s. 258; Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, s. 56; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, I, s. 451; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 68; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 141; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 185; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 61; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 35.

tarihinde Selçuklu askerlerinin himayesinde Erzurum'a doğru hareket etti.⁴⁷ Malazgirt Savaşı öncesinde Anadolu gazaları nedeniyle zenginleşen Türkmenler, savaş sonrasında Bizans ordugahında bulunan nakit imparatorluk hazinesi, altın ve gümüş işlemeli elbiseler, eğer ve diğer malzemelerden oluşan at koşum takımları, savaşta hayatını kaybedenlerin mallarını ele geçirdikleri için daha fazla zenginleştiler. Ayrıca Selçuklu/Türkmen askerlerinin sayısının da az olması her bir savaşçının payına düşen ganimetin çok fazla olmasını sağladı.

Sultan Alp Arslan, imparatoru İstanbul'a gönderirken bu büyük zaferi Zafernâmeler/Fetihnâmeler ile İslâm hükümdarlarına özellikle Bağdat'taki Abbâsî halifesi el-Kâim Biemrillâh'a bildirdi. 13 Zilkade 463/12 Eylül 1071 tarihinde Bağdat'ta halifeye ulaşan zafer haberi hilafet merkezinde büyük bir sevinçle karşılandı. Hilâfet erkânı ve ileri gelenlerin hazır bulunduğu törende okunan zafer-nâme Abbâsî sarayında bayram havası oluşmasına sebep oldu. Bağdat'ta genel olarak şenlikler düzenlendi ve kutlamalar caddelere ve sokaklara kadar teşmil edildi.⁴⁸ Daha önce 1055 yılında Sünnî Abbâsî Hilâfetini Şîî Büveyhî Emîrliği ve Fâtımî Hilâfeti'nin baskısından kurtaran Selçuklular şimdi ise Hristiyanların bütün İslâm dünyasını yok etmesini engellemiş oldular. Sultan daha sonra Selçuklu hazinelerinin muhafaza edildiği Hemedan'daki ailesinin

⁴⁷ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârîkî*, s. 179; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 171-172; Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 36; *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, I, s. 117; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 323; *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, s. 294; Psellos, *Khronographia*, s. 239-231; Attaleiates, *Tarih*, s. 16; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 56; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 143; İbnü'l-Esrî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VIII, s. 258; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 56; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, I, s. 451; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 68; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 141; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 185; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 61; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 35; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 319; Agacjanov, *Selçuklular*, s. 141-142; Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, s. 614.

⁴⁸ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 186; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 63.

yanına vasıl olduğunda halifenin ve diğer tâbi melik ve emîrlerin tebrikleri de bu şehre ulaşmıştı. Bu büyük zafer İslâm tarihçileri tarafından Hulefâ-i Râşidîn dönemlerinde Hz. Muhammed'in ashabının kazandıkları zaferlere benzetildi. Özellikle Suriye (Bilâdü's-Şâm)'da Ortodoks Hristiyanlar karşısında Yermûk Savaşı'na ve Sevâd (Güney Mezopotamya)'da Zedüştf (Mecûsî) Sâsânîler karşısında ise kazanılan Kadisiyye Savaşı'na benzetilerek Anadolu'nun fethinin de Malazgirt Savaşı ile Selçuklular ve Türkmenler eliyle mümkün olduğu üzerinde durulmuştur.

Malazgirt Savaşı, Anadolu Türk tarihi kadar Hristiyan Rum tarihi açısından daha öneme haizdir. Bu savaş, Bizans İmparatorluğu için yıkıcı bir etki yapmıştır. Zira askerlerin Zehve bölgesindeki muharebede öldürülmeleri, Ermenilerin savaş alanından kaçmaları ve büyük zorluklar sonucu elde toplanan imparatorluk hazinesinin Türkmenlerin eline geçmesi sonucu Rumların Ortodoksluk'un ve Rumların temsilcisi Bizans İmparatorluğu'nun askerî, siyâsî ve iktisadî gücü çok zayıfladı ve Türkleri Anadolu'dan çıkarmanın kendi imkanları ile olmayacağı anlayışına kapılan imparatorluk yöneticileri Katolik olan Latinlerin Haçlı Seferleri ile Anadolu ve Orta Doğu'ya gelmelerine sebep oldu. Ayrıca asırlardır Sâsânîler ve Müslüman Araplar karşısında muhafazasında bazen zaafiyet gösterilmesine rağmen Anadolu, İslâm toplumları tarafından daima Diyâr-ı Rûm olarak isimlendirilirken savaş öncesi ve sonrasında yoğun bir şekilde Anadolu'ya gelen Türkler/Türkmenlerden dolayı artık Turcia/Türkiye olarak adlandırılmaya başlandı.

Malazgirt Savaşı, Türklerin Anadolu'yu yurt tutmalarını sağladığı için Türkmenler açısından son derece öneme sahip olmasına rağmen savaş sonrası Sultan Alp Arslan'ın Bizans imparatoru Romanos VI. Diogens ile antlaşma yapması Selçuklu sultanı ile savaşın kazanılmasının asıl sebebi olan Türkmenlerin arasını açtı. Zira bu antlaşma hukukî olarak Bizans İmparatorluğu'nu Selçuklu tâbiyetine sokmasının yanı sıra bir saldırmazlık antlaşması niteliğinde olduğu için geçimlerini Bizans gazaları sayesinde elde ettikleri ganimetle sağlayan akıncı Türkmenler ve Anadolu'da milyonları bulan koyun

sürüleri ve aileleri ile gelen Türkmen göçerler Selçuklu Devleti'ne karşı menfi tavır almaya başladılar. Selçuklu Devleti ve özellikle vezir Nizâmü'l-Mülk başlangıçtan itibaren İslâm beldesi olduğu gerekçeyle Türkmenlerin Diyâr-ı Bekr bölgesine girmelerine karşı kılmaktayken şimdi sefer düzenlenmesi engellenen bölgelere Bizans topraklarının da katılması zaten herhangi bir siyasî mercie tâbi olmak istemeyen Türkmenler ile devletin (Sultan ve Vezir) arasını iyice açtı. Türkmenlerin sultana kırgın/küskün olmalarının diğer sebebi Malazgirt Savaşı'ndan sonra savaş ganimeti olarak ne kadar zengin olursa olsunlar sürüleri için gerekli otlaklara ihtiyaç duymalarıdır.

Münhezim İmparator Romanos IV. Diogenes İstanbul'a varmadan Tokat'a geldiğinde üvey oğlu Mikhail Dukas'ın Bizans imparatoru ilan edildiğini haber aldı. Bu gelişme üzerine İmparator Romanos IV. Diogenes, ile yaptığı antlaşmanın gereklerini artık gerçekleştiremeyeceği için Erzurum'dan Tokat'a kadar biriktirdiği 200.000 dinar ve 70.000 dinar tutarındaki altın ve gümüş eşyayı sultana gönderdi. Tokat'tan sultana bir mektup göndererek durumu izah etmeye çalışan İmparator Romanos IV. Diogenes, korktuğunun başına geldiğini ve İmparatorluğun elden gittiği için sultana bunlardan başka bir şey gönderemeyeceğini bildirdi. Ayrıca İmparator Romanos IV. Diogenes, Tokat'ta keşiş kılığında girerek İstanbul'a doğru ilerledi, fakat yeni imparatorun inzivaya çekilmesi ve artık kalede değil manastırda yaşaması yönünde ihtar alınca topladığı 3.000 kişiyle beraber askerî yardım toplamak ve tahtını geri almak için Çukurova (Kilikya)'ya gitti. Fakat, tahtını geri alma ümidiyle Çukurova'ya giden Romanos IV. Diogenes, burada yeni İmparator Mikhail Dukas'ın emri ile Ermeni Derebeyi (İşhan, Naharar) Haçatur tarafından tevkif edilerek gözlerine mil çekilmek suretiyle siyaset sahnesinden menedilerek imparatorluk hayallerine son verildi.⁴⁹

⁴⁹ Attaleiates, *Tarih*, s. 173-184; Psellos, *Khronographia*, s. 233-237; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 141; Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 59-60; Süryanî Mihail, *Vakainame*,

İmparator Romanos IV. Diogenes'in tahtına kavuşamaması ve öldürülmesi mezkûr antlaşmanın da artık carî olmadığı anlamına gelmekteydi. Sultan Alp Arslan, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkmenleri Anadolu seferlerinden menederek galibiyetten daha fazla faydalanmalarını engellemiştir. Ancak antlaşma imparatorun bertaraf edilmesi üzerine geçersiz olduğu için hem Türkmenler ile arasını düzeltmek hem de imparatorun başına gelenler nedeniyle Selçuklu Devleti'nin maddî/nakdî kaybının hesabını sormak amacıyla Anadolu'nun fethine karar verdi. Sultan Alp Arslan, Maverâü'n-Nehr seferine çıkarken gerilmiş bir yayda fırlatılmayı bekleyen bir ok gibi fırlatılma emrini bekleyen Türkmen beylerine Anadolu'nun fethini emretti. Kendisi de Maverâü'n-Nehr seferinden döndükten sonra Anadolu'nun fethi için büyük çaplı bir sefere çıkmayı planlamaktaydı. Türkmenler bu konuda üzerlerine düşen görevi yerine getirmelerine rağmen sultanın Muharrem 465/Eylül 1072 tarihinde çıktığı Maverâü'n-Nehr seferi esnasında 10 Rebiülevvel 465/24 Kasım 1072 tarihinde hayatını kaybetmesi nedeniyle tasarladığı sefer gerçekleştirilemedi.⁵⁰ Ayrıca sultanın ölümü ile baş gösteren isyanlar nedeniyle Anadolu'nun fethi de

---

s. 28; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 144; Vardan Vardabet, "Türk Fütuhâtı Tarihi", s. 178; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 175; Azîmî, *Târîh*, s. 23, dn. 155; Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, s. 71; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 188; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 64; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 319; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 38.

⁵⁰ İbnü'l-Ezrak, *Târîhü'l-Fârîkî*, s. 182; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 183-184; Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, s. 37-38; Bundârî, *Irak ve Horasan Selçukluları*, s. 44-48; Azîmî, *Târîh*, s. 23; *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*, I, s. 118-119; Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâme*, s. 145-146; *Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, s. 295; Vardan Vardabet, "Türk Fütuhâtı Tarihi", s. 180; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, s. 23, 24; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, I, s. 325; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, VIII, s. 264; Reşîdeddîn Fazlullah, *Câmi'ü't-Tevârîh: Selçuklu Devleti*, s. 123-124; Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, s. 57; Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel (Sahayif-ül Ahbar fi Vekay-il Asar)*, I, s. 43-45; ; Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 217; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 190; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s. 41-42 Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 319-320; Agacanov, *Selçuklular*, s. 147; Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, s. 70-78

geçilmiş oldu. Ancak oğlu Sultan Melikşâh döneminde önce kuzey doğu Anadolu'da Erzurum-Kemah-Niksar hattında Erzurum merkez olmak üzere İspir, Bayburt, Tercan ve Kars'ta Saltuklu Beyliği, Kemah merkez olmak üzere, Erzincan, Şarkî Karahisar (Şebinkarahisar, Kögonya), Divriği ve Dersim (Tunceli)'de Mengücekli Beyliği ve Niksar merkez olmak üzere, Tokat, Sivas, Kayseri ve Malatya'da Danişmendli Beyliği kurularak bu bölgenin Türkleştirilmesi ve İslâmlaştırılması sağlandı. Selçuklu fetret devrinde ise Ahlat merkezli Sökmenliler (Ahlatşahlar) Beyliği, Erzen ve Bitlis merkezli Dilmaçlılar Beyliği, Âmid (Diyarbakır) merkezli Yinaloğuları Beyliği, Hısn Keyfa ve Mardin'de Artuklular Beyliği, Siirt'te Kızıl Arslanlılar Beyliği, Harput'ta Çubukoğulları Beyliği ve Hani'de Şaruh Beyliği tesis edilerek Güney Doğu Anadolu ve Diyâr-ı Bekr bölgesinin de Türkleşmesi sağlandı.

Değerlendirme ve Sonuç

Oğuz Yabgu Devleti'nden ayrıldıktan sonra İslâm beldelerine gelen oğuzların İslâm dinini tercih etmeleri Türk ve dünya tarihi için çok önemli siyasî gelişmelerin miladını teşkil etti. Önce Maverâü'n-Nehr ve Horasan siyasetini belirlemeye başlayan Türkmenler/İslamiyet'i kabul eden Oğuzlar, Dandanakan Savaşı'ndan sonra Selçuklu Devleti'nin İranlı/Fars kökenli devlet adamları tarafından Horasan ve diğer İran sahası bölgelerinden Anadolu'ya yönlendirildiler. Bu Türkmenlerden önce Irak Oğuzları (Nâvekiyye, Yabgulu Türkmenleri) olarak adlandırılan oğuzların Anadolu'daki faaliyetleri sonucunda Anadolu Türkmenleri için adeta bir cazibe merkezi haline gelmişti. Özellikle Selçuklu devlet adamlarından Nizâmü'l-Mülk 'ün Anadolu'ya yönlendirdiği Türkmenleri yoğun bir şekilde Anadolu'ya gelerek Ahlat'ı askerî üs yapmaları ve Anadolu gazalarına çıkmaları İran sahasındaki Türkmenlerin akın akın Anadolu'ya gelmelerine sebep oldu. Türkmenlerin Bizans İmparatorluğu'nun sınırları içindeki şehir ve kalelere yaptıkları seferler İmparator Romanos IV. Diogenes'in bir karşı tepki olarak doğu Anadolu ve İran saferine çıkmasına sebep oldu. Anadolu'yu fethedip Türkleştirmek ve

İslâmlaştırmak isteyen ve artık Anadolu'yu kendileri için bir yurt olarak gören Türkmenlerin bu akını dünya tarihinin en önemli askerî harekâtlarından biri olan Malazgirt Savaşı'nın vuku bulmasına neden olmuştur. Savaştan önce Anadolu gazlarında ön saflarda olan Türkmenler bu savaşta da Sultan Alp Arslan'ın en güvendiği askerleri teşkil ettiler. Yok olma pahasına karşısındaki Bizans İmparatorluğu ordusunun karşısına çıkan Türkmenler, Sultan Alp Arslan ve ordusu ile beraber tam bir işbirliği içine girerek Anadolu'nun kapılarını Türk milletine açacak olan Malazgirt Savaşı'nı kazandılar. Tamamen bir Türkmen başarısı ve savaş kabiliyeti olan Malazgirt zaferi özellikle Haçlı Seferleri esnasında Müslüman Türk Devletlerinin haçlılar karşından ihtiyaç duydukları maneviyat artışını sağladı ve Müslüman-Hristiyan mücadelelerinde sürekli olarak hatırlanmamalarına ve minnetle yad edilmelerine sebep oldu.

Kaynakça

- Agacanova, Sergey Grigoreviç, *Oğuzlar*, trc. Ekber N. Necef - Ahmet R. Annaberdiyev, Selenge Sayınları, İstanbul 2003.
- Agacanova, Sergey Grigoreviç, *Selçuklular*, trc. Ekber N. Necef - Ahmet R. Annaberdiyev, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.
- Aktok Kaşgarlı, Mehlika *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Serisi, Ankara 1990.
- Aristakes Lastivertc'i, *History*, trc. Robert Gregory Bedrosian, New York 1985.
- Astarcıyan, Karabet L., *Târîhü'l-Ümmeti'l-Ermeniyeye*, Matbaatü'l-İttihadi'l-Cedide, Musul 1951.
- Atsız, Hüseyin Nihâl, "Arslan Yabgu'nun Oğlunun Adı", *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Malazgirt Zaferi Özel Sayısı 900. Yıl, Ankara 1971, s. 183-189.
- Atsız, Hüseyin Nihal, "İbrahim İnal Bey", *Türk Ansiklopedisindeki Yazıları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 82-86.
- Atsız, Hüseyin Nihal, "Kutlanmış Beğ", *Türk Ansiklopedisindeki Yazıları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 141-145.

- Attaleiates, Mikhael (1085), *Tarih*, trc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Azhari, Taef Kamal el-, *The Saljûqs of Syria During the Crusades 463-549 A.H./1070-1154 A.D.*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1997.
- Azîmî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Nizâr (452/1060-1061), *Târîh: Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538 = 1038/39-1143/44)*, trc. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Bedrosian, Robert Gregory, *The Turco-Mongol Invasions and the Lands of Armenia in the 13-14th*, Columbia University, Faculty of Philosophy, Neşredilmemiş Doktora Tezi, New York 1979.
- Bryennios, Nikephoros (1137), *Tarihin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070-1079 Döneminin Tarihi)*, trc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Bundârî, *Zübdetü'n-Nursa ve Nuhbetü'l-Usra: Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, trc. Kıvameddin Burslan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Cahen, Claude, "İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı", trc. Zeynep Kerman, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, XVII, İstanbul 1972, s. 77-100
- Cahen, Claude, "Qutlumush et Ses Fils avant l'Asie Mineure." *Der Islam*, XXXIX, Berlin, 1964, s. 14-27.
- Cahen, Claude, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)", trc. Yaşar Yücel - Bahaeddin Yediyıldız, *Belleten*, LI/201, Ankara 1987, s. 1375-1431.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, trc. Erol Üyepazarcı, Tarihi Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002
- Cöhce, Salim, "Selçuklu Hakimiyetinin Tesisinden Önce Diyarbakır Yöresindeki Türkmen Faaliyetleri", *I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu*, (Diyarbakır 20-22 Mayıs 2004), nşr. Kenan Ziya Taş - Ahmet Kankal, Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır 2004, s. 125-136.
- Çevik, Adnan, *XI ve XII. Yüzyıllar Arasında Diyâr-ı Bekr Bölgesi Tarihi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Neşredilmemiş Doktora Tezi, İstanbul 2002.

- Demirkent, Işın, "1071 Malazgirt Savaşına Kadar Bizans'ın Askerî ve Siyasî Durumu", *Bizans Tarihi Yazıları, Makaleler - Bildiriler - İncelemeler*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 1-15
- Divitçioğlu, Sencer, *Oğuz'dan Selçuklu'ya Boy, Kanat ve Devlet*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000
- Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Gregorius Bar Hebraeus Yuhanna b. Ehrun (685/1286), *Tarih*, I-II, trc. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007
- Fiorani Piacentini, Valeria, "Dandâqân (AD 1040): The Pitched Battle which Opened the Iranian Soil to the Turkic Dominion-Negotiations and Agreements, New Balance of Powers", *II. Uluslararası Türk Uygarlığı Kongresi, Türk Uygarlığının Dünya Uygarlığı İçindeki Yeri*, (Bişkek, 4-6 Ekim 2004), Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Yayını, Bişkek 2005, s. 189-223
- Grousset, Rene, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, trc. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2005
- Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)*, nşr. Marie Felicite Brosset, trc. Hrand D. Andreasyan, nşr. Erdoğan Mercil, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003
- Hillenbrand, Carole, *Turkish Myth and Muslim Symbol: the Battle of Manzikert*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007
- Honigmann, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, trc. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970
- Hüseynî, Sadreddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Nâsır b. Ali, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, trc. Necati Lügal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999
- İbnü'l-Adîm, Kemâleddîn İbn Ebû'l-Kâsım Ömer b. Ahmed b. Hibetullah el-Ukaylî el-Halebî (660/1262), *Buğyetü't-Taleb fî Târîh Haleb (Seçmeler)*, trc. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989
- İbnü'l-Esîr, İzzeddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil Fî't-Târîh*, I-X, trc. Ahmet Ağırakça - Abdülkerim Özaydın, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2008
- İbnü'l-Ezrak, Ahmed b. Yûsuf b. Ali el-Fârikî (577/1182?), *Târîhü Meyyâfârikîn ve Âmid: Târîhü'l-Farikî: ed-Devletü'l-Mervânîyye*, trc. Mehmet Emin Bozarslan, Koral Yayınları, İstanbul 1999

- John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History, I - 811-1057*, trc. John Wortley, Cambridge University Press, New York 2011
- Kafesoğlu, İbrahim, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akımı (1015-1021) ve Tarihî Ehemmiyeti", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 259-274
- Kafesoğlu, İbrahim, "Selçuk'un Oğulları ve Torunları", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, XII, İstanbul 1955, s. 117-130
- Kafesoğlu, İbrahim, "Selçuklular", *İA*, X, Eskişehir 1997, s. 353-416
- Kesik, Muharrem, "Kutalmış'ın Büyük Selçuklu Tahtını Ele Geçirme Gayretleri", *Türk Kültürü*, 454, Ankara 2001, s. 97-105
- Kırzioğlu, M. Fahreddin, "Selçuklular'ın Ani'yı Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri", *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II, 1970, Ankara 1971, s. 111-139
- Kırzioğlu, M. Fahrettin, *Kars Tarihi, I, (Taç Çağları'ndan Osmanlı İmparatorluğuna Değın ve Ekleme 1534 - 1921 Yılları Kronojisi)*, İşıl Matbaası, İstanbul 1953
- Kırzioğlu, M. Fahrettin, *Kars-Arpaçayı Boyları Eski Merkezi Anı Şehri Tarihi (1018 - 1236)*, San Matbaası, Ankara 1982
- Köymen, Mehmed Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III - Alp Arslan ve Zamanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001
- Köymen, Mehmed Altay, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976
- Laurent, J., *Byzance et les Turcs Seldjucides Dans l'Asie Occidentale Jusqu'en 1081*, Annales de l'Est Publiees par la Faculte des Lettres de l'Universite de Nancy, Paris - Nancy 1913
- Mehmetov, İsmail Muhammetoğlu, *Türk Kafkası'nda Siyasi ve Etnik Yapı: Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi*, nşr. Ekber N. Necef - Şamil Necefov, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009
- Merçil, Erdoğan, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *Selçuklular - Makaleler-*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011, s. 335-349
- Mikhail Psellos (1081), *Khronographia*, trc. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992
- Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah (1113/1702), *Câmiu'd-Düvel (Sahayif-ül Ahbar fi Vekay-il Asar)*, I - *Selçuklular Tarihi Horasan - Irak, Kirman ve Suriye Selçukluları*, trc. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001
- Norwich, John Julius, *Bizans, II - Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)*, trc. Selen Hırçın Riegel, Kabalıcı Yaynevi, İstanbul 2013

- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, trc. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999
- Özaydın, Abdülkerim, "İbnü'l-Esîr'e Göre Selçuklular'ın Tarih Sahnesine Çıkışları", *Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 187-214
- Özgüdenli, Osman Gazi, "Ülüş Sisteminden Merkezî Devlete: Selçuklu Devlet Telâkkisinin Teşekkülü (1038-1064)", *Türkler*, V, nşr. Hasan Celâl Güzel - Kemal Çiçek - Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 249-264
- Piyadeoğlu, Cihan, *Çağrı Bey: Selçuklular'ın Kuruluş Hikayesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011
- Polat, Muhammed Said, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası Karacuk'tan Aziz George Kolu'na*, Kitabevi, İstanbul 2004
- Râvendî, Ebû Bekr Necmeddîn Muhammed b. Ali b. Süleyman (604/1207), *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmetleri)*, I-II, trc. Ahmed Ateş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999
- Reşideddîn Fazlullah, İbn-i İmâdüddeve Ebû'l-Fazl b. Ebû'l-Hayr el-Hemedânî (718/1318), *Câmi'ü't-Tevârih: Selçuklu Devleti*, trc. Erkan Göksu - H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2010
- Sevim, Ali, "Hârûn b. Han", *DİA*, 16, İstanbul 1997, s. 258
- Sevim, Ali, "Kuzey-Suriye'de Görünen İlk Türk Emîri Han-Oğlu Hârûn", *Bellekten*, XLIII/170, Ankara 1979, s. 363-380
- Sevim, Ali, "Malazgirt Meydan Savaşı ve Sonuçları", *Malazgirt Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993
- Sevim, Ali, "Sultan Alparslan'ın Nasrani Memleketlerinden Olan Ani ve Diğer Bazı Yerleri Fethetmesinin Zikri", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Ord. Prof. Dr. Ahmed Zeki Velidî Togan Özel Sayısı, 13/1, Erzurum 1985, s. 235-238
- Sevim, Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000
- Sibt İbnü'l-Cevzi, Şemsüddin Ebûl - Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, trc. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011
- Smbat Sparapet, *Chronicle*, trc. Robert Gregory Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2005

- Sourdel, Dominique - Sourdel-Thomine, J., "Un Acte de Vente Arabe Portant sur la Région d'Ahlat au VIIe/XIIIe Siècle", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, VI/10-11, Ankara (1968) 1972, s. 51-61
- Sümer, Faruk, "Kutalmış", *DİA*, 26, Ankara 2002, s. 480-481
- Sümer, Faruk, "Malazgird Savaşına Katılan Türk Beyleri", *Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, IV, Ankara 1975, s. 197-207
- Sümer, Faruk, "Oğuzlar", *DİA*, 33, İstanbul 2007, s. 325-330
- Sümer, Faruk, "Selçuklular", *DİA*, 36, İstanbul 2009, s. 365-371
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999
- Süryanî Mihail, *Vakainame: İkinci Kısım (1042-1195)*, trc. Hrand Der Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Yayınları Kütüphanesi, Neşredilmemiş Daktilo Nüsha, 1944
- Taşcı, Kemal, "Malazgirt Meydan Muharebesi Öncesi Anadolu'ya Yapılan Selçuklu/Türkmen Akinlarının Maraş'ın Siyasî Durumuna Etkisi", *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu*, (Kahramanmaraş, 17-19 Kasım 2016), II, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayını, Kahramanmaraş, 2017, s. 78-94
- Taşcı, Kemal, "Selçuklu Devlet Anlayışının Farslaşmasına (İranleşmesine) Vezir Nizâmü'l-Mülk'ün Siyâset-Nâme (Siyerü'l-Mülûk) Adlı Eserinin Etkisi", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 6/35, Eylül - Ekim 2015, s. 85-104
- Taşcı, Kemal, "Selçuklular Zamanında Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasına Karşı Bizans Devletinin Aldığı Askerî ve Siyasî Tedbirler (1018-1071)", *2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi*, (Antalya, 1-4 Aralık 2016), IV - Tarih, nşr. Sinan Demirtürk, Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi Yayınları, Ankara 2016, s. 537-553
- Tezcan, Mehmet, "XI. Yüzyılın İlk Yarısında Ermenilerin Doğu Roma İmparatorluğu Tarafından Orta Anadolu Bölgesine Göçürülmeleri", *Omeljan Pritsak Armağanı*, nşr. Mehmet Alpargu - Yücel Öztürk, Sakarya Üniversitesi Yayını, Sakarya 2007, s. 419-450
- Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005

- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005
- Turan, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi: Türk Dünya Nizâmının Millî İslâmî ve İnsânî Esasları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005
- Tülücü, Süleyman, "Malazgirt Savaşı'na Katılan Türk Beylerinden Sunduk Bey", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 13, Erzurum 1999, s. 269-276
- Tülücü, Süleyman, "Malazgirt Savaşına İştirak Eden Türk Beyleri ve Hal Tercümelere", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, İstanbul 1986, s. 291-334
- Tülücü, Süleyman, "Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beylerinden Gevher-Âyin ve Sav-Tegin", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 39, İstanbul 1985, s. 253-259
- Tülücü, Süleyman, "Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beylerinden: Artuk Bey", *Kültür Bakanlığı Millî Kültür Dergisi*, 87, Ankara 1991, s. 22-26
- Urfalı Mateos (1144), *Vekayi-Nâme (952-1136)*, trc. Hrant D. Andreasyan, not. trc. Mükrimin Halil Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000
- Vardan Vardabet (1271), "Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)", trc. Hrant D. Andreasyan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi*, 1/2, İstanbul 1937, s. 154-255
- Vasiliev, Alexander Alexandrovich, *Bizans İmparatorluğu Tarihi, I*, trc. Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara 1943
- Vryonis, Speros, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, University of California Press, Berkeley - Los Angeles - London, 1971
- Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âli-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târîhi)*, (Giriş - Metin - Dizin), nşr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2009
- Yinanç, Mükrimin Halil, "Alp Arslan", *İA*, I, Eskişehir 1997, s. 384-386
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, I, nşr. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013
- Zonaras, Ioannes, *Tarihlerin Özeti (XVII-XVIII. Kitap)*, trc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008